

**Summa der godliker scrifturen : Oft een Duytsche Theologie,
leerende eñ onderwijsende alle mensche[n], wat het Christen
gheloove is, waer doer wi alle gader salich worde[n], eñ wat
het doopsel bediedt, na de leeringe des heylighen Euangelijs,
eñ sinte Pauwels Epistelen**

<https://hdl.handle.net/1874/427560>

Dat Ander deel vā

Die Summa der godlicker schrif-
tuere oft Duplischer Theologie, alle Chri-
sten menschen seer van noode en̄ profitelijc
kerende van de ghebode Gods, en̄ ghebo-
den ende Raden der menschen.

Psalm. xlii.

De onbeulecte wet des Heeren is bekeeren
de de sielen. Dat ghetupghenisse des
Heeren is getrouwe, ver leuen
de wijshet den cleyneu.

Prologe totten Christeliken Leler.

Gene. i.

Nat dat Godt de Heere hemel ende aerde geschapen en̄ gemaect heeft ten laetsten op den selkē dach heeft hi den mensche geschapen, en̄ hem een regent en̄ ouerste gheset ouer alle creatueren. Op dat dese mensche dan hem niet en̄ sonde verhoouerdigen, maer bekennen datter een Heere bouē hē ware, dien hi ghehoor saem moeste wesen, en̄ van wien alle sijn salig wet van hept en̄ sterchept comē moeste, daerō heeft Godt in hem een natuerlike wet geschapen, daer doer hi de goedertierenhept Gods almachtich mochten merckē en̄ altijt voor ooghen hebben.

Also wi Eccle. xvij. lesen: Godt heeft den mensche van de aerde gheschapē, en̄ hē ghemaect na sijn heelt: en̄ hi keerde hē weder daer in. Dat getal der daghen gaf hi hē, en̄ tijt, en̄ gaf hē macht der dingē die opter aerde sijn. Hi sette sijn bree se ouer alle vleesch, op dat hi heerschappie soude hebbe ouer beeste en̄ vlieghe de dieren. Hi schiep wt hē een hulpe hē gelijc, en̄ hi gaf hē raet ende tonge, oogen, vozen, en̄ herte te denckē, en̄ hi veruulde met ondertwisinge der verstandnissen. Hi schiep dien oock in kennisse des gheests, ende hi veruulde haer herte met sinne, ende thoonde haer goet en̄ quaet. hi sette haer ooge ouer haer herte, om haer te thoone de groote dadē sijn der werckē, en̄ dat si al te samen soude louē den nae

Prologhe.

der heyltichmakinghe, en te glorie in sijn won-
derlichede, op dat si de groote dadē sinder wer-
ken soudē vertellen. Hi dede haer leeringhe, en hi Die wet
berwerfde haer de wet des leuēs, en maecte een is Adam
eetlich testamēt met haer, en sijn gherechticheyt eerlt ge-
en oordeelē thoonde hi haer. En haer ooge sach gheuen.
de groote dadē sinder eerē, en haer oore hoorde
de eere der stemmē. En hi septe haer: Wacht u
hoor al dat ghene dat onrecht is: En hi geboode
dien eenen pegheliken van sinen naesten.

Hier wt mercken wi, hoe dat Godt vant be-
ghin een wet inden mēsche geschapen heeft, die
Paulus de wet der natueren noemt, dat hi septe: Rom. ij.
Ma dat de Heydenē gheen wet en hebben, ende
nochtas natuerlic doe dat de wet inhoudt, die sel
ne gheē wet hebbēde, sijn si haer seluen een wet,
die daer thoone dat werē des wets in haer hertē
geschreuen, wāt haer conscientie gheuen haer ge-
tupchnisse in haer seluen vā binnē, na de gedach De na-
ten die haer indē dach des oordeels sullē beschul-
digen oft ontschuldigen. Doer lesen wi Mat. vij. wet.
Al dat ghi wilt dat de mensche v sullē doe, selue
doet haer weder. Des ghelijcs Tobie. iij. Alle
dat ghi v niet en wilt van ten ander gedaē heb-
ben, dat selue en wilt oock een ander niet doen.
Dese wet heeft de Heere int beghin in Adam
geschapen, daer doer dat hi mocht behermen en
verstaen wat goet oft quaet is, Godt behaechlic
oft niet behaechlic ware. Ende de ewige wijs-
heyt schreef dese wet in haer herten, ende heeft

Prologhe.

dese booz haer ooghen geset, op dat si also haer le
uen vā binnē soudē oordeelen, als de wijse man
sept, Sapi. i. In de gedachtē der booser mensche
sal een woeghen sijn: Ende waer dat een woer
Estatas, ghen is, daer is een wet. Esaias spreeckt tot de
Abt. ouertreders der wet, dat si tot in haer herte sul
len gaen, en dat sal haer oordeelen.

Die heeft v geleert, dat ghi gheē ander bi v
hupsvrouwe en wilt hebbē: Die heeft v geleert
dat ghi v niet en wilt pet ghestolē hebben: Die
heeft v geleert, dat ghi gheē onrecht en wilt lij
den, oft pet anders dat v baghelics ouercomen
mach: Daer sijn veel dinghen, allimen den men
schen daer af vzaechde, oft si sulcs geerne wilden
Waarbi liden, si souden antwoordē: Neen. Daerom wat
wij die ghi v niet gedaē en wilt hebbē, dat selfde en wilt
wet der ander menschen ooc niet doen. Daer in oordeel
natuerē ghi dat selue quaet te wesen, want ghi dat niet
kennen. liden en wilt: en daer toe dwingt v om dat te be
kennen, de wet die binnē in v herte geschreven is.
Daer boer weet ghi dat dieverie, ouerspēl etc.
quaet is: Wāt ghi v dat niet en wilt gedaen heb
ben: Also gheeft v het herte te kennē wat soude
oft quaet is: Also geeft ons onse consciencie oft
herte ooc te kennē, wat duecht oft goet is, wan
neer pēmant groote armoede, hongher en dorst
Hoe wi hadde en naect waer, hi saghe dat hē niemant de
de duech hant en repete oft hulpe en dede, en soude hi niet
den be seggen, dat de mensche onghenadich en godloos
kennen. waren daerom oft ghi arm en verlaten waert,

Prologhe

denet woer in dat ghi ander mensche soudet ver
oordeelen, als ghi dan rijc en weeldich sijt, ist dat
ghi uwen euen naesten dan bystaet en helpt, so
oordeelt ghi dat duecht en goet te sijn, want ghi
soudt willen dat v selue dat geschiede. Dese wet
oordeel, opinie oft wetenschap hadde Godt in
Adam en Eva gheschapē, en hadde haer eenen
wien wille gegeuen, so Ecclesiastici int. xv. cap.
staet. **A**nden beghinne heeft God den mensche
gemaect, en heeft hē gelatē in de hāt sijns raets,
en dede daer toe sine geboden die hi hem gebode
heeft: Ist dat ghi de geboden wilt houden, so sul
len si v bewaren, en inder eewichept trou geloo
ue houden. Hi heeft door v vier en water gesedt,
steect wt v hant tot welken ghi wilt. **A**oor den
mensche is leue en doot, goet en quaet, wat hem
genoecht dat salmen hem geuen, want gods wijs
hept is belezende hi is sterk in machten, en hi siet
alle menschen sonder ophouden.

Alsulcken vrijhept hadde ons eerste vader ont
fangē, dat hi in sijn herte gescreue vāt wal goet
oft quaet was, maer hi en hadde alsulcken sterk
hept en cracht van Godt niet ontfanghen in de
duechden, gehoorsachhept en volherdichept staen
de te bliuē, sonder de hulpe en cracht gods, daer
hi sijn toevlucht alle drie in moeste hebben, wan
neer hi becoort en ghetempteert worde.

Hoe wel dat in allen menschen, na Adams val
meerder cranchept ende brooshept (welcke cranc
hept sonder dat gelooue ende Evangelio, sonde

Ecclesi.
xv.

Prologhe.

en verboeflic is) dan te horen in Adā was, noch
tans de wtuercozē kinderē. Gods hebbē nu een
meerder en stercker gaue des sekerhepts en vol
herdichepts doer den heyligen geelt en dat ghe
loone dan Adam te horen hadde, als Augusti
nus leert in sijn boeck de Correctione et gratia
rapt. r. Adam hadde gemoecht, hadde hi gewilt,
nochtans moeste hi de volherdichept ende seker
hept des goeden wils, tot alle tyt en stonde doer
son innich ghebet van de hulpe en cracht Gods
gebodē hebbē, op dat hi Godt sinen Heere ende
ouerste soude bekennen, en God alleen de eere
en cracht toeschryuen.

Maer na dat de Heere haer gehoorzaemhept
wilde proeuen, leyde de diant haer bi den boom
des weteuschaps vā goet en quaet, daer haer af
verboden was te eten, niet dat dien boom quaet
was, maer daer doer wilde de Heere haer ghe
hoorzaemhept oft onghoorzaemhept proeuen.
Na dat si dan doer haer eyghen wylhept en wete
enschap bestonden in Gods oordeel en wercke
te grijpen, also dat si in haer seluen dachten ende
begonften te twyfelē, waerom dat Godt haer
allulcs gheboden hadde, daer si doch niet Gods
wille en ghebot te vreden gheweest souden heb
ben, ende God alleen die wijshept ende wete
schap toe souden gheschreuen hebben.

Maer als David seyt in dē. xliiij. Psalm. Na
dat de mensche in sijn heerlichept was, en heeft
hi niet willen verstaen, maer is ghelijc ghewoe

Ongho
oorzae
hept
was die
erf son
de.

Prologhe.

den den wilden beesten, also dat hi tot grote ver-
latenheyt ende verblintheyt ghecomen is, ende
alle menschen met hem, die van hem ghebozen
worden, Adam onse vader is dat beghin sel ghe-
weest van alle sonden, so de wijse man Ecclesia-
stici int. x. Capittel leert ende spreect. Dat begin-
sel der houerdie des menschen is een afschepde
van godt, want sijn herte is vanden ghenē ghes-
gaen die hem gheschepen heeft. Hoe Adam in
goddit ghesondicht heeft, lesen wi claerlick int. iij.
boeck Esdre int. iij. Dalumeghende Heere, ghi
hebt int beghin sel gesproken, doen ghi die aerde
schiept en dat alleene, dat volc hebt ghi gebode,
en Adam een sterflic lichaem gegeue, en hi was
een schepsel uwer handen, en ghi bliest in hem den
geest des leuens, en hi is leuendich gheworden in
den tegenwoordicheyt, en ghi hebt hem geseat int
Paradijs, dat v rechter hant gheschepen en ghe-
maect hadde eer dat aertrijck toe quam. En ghi
hebt hem geboden vleuen te beminnen, en hi is
dat ouergetreden, en terkont is de doot ouer hem
gheromen en ouer sijn gheslachte, en daer sijn
gebozen veel menschen gheslachten en volcken,
sonder getael, en een pegelic geslachte leefde na
sinen eygen wille, en si hebben wonder ghedaen
in den aenschoutwen, en uwe geboden versmaet.
Hier af spreect oock Ihuana. liij. U eerste vader
heeft ghesondicht, en uwe leeraers hebben ouer
daet teghen mi ghedaen.

Hoe dat Adam doer sijn ongheloorzaemheyt

Prologhe.

die wet Gods ouergetreden heeft, en dat wi al te van hem en door hem in sonden geboren worden, en door de geboorte al verloren en doot sijn so Rom. v. staet: Also door die ongehoorsacheyt van eenen mensche, veel sondaers gecomen sijn, en door de selue sonde de doot, en. i. Cor. xv. Dit clare woort Gods leeren en verstaet wi, hoe dat Adam die wet der naturen, die eerst in hem van Gode geschapen was, ooc in ons soude geweest hebben, hadde Adam die niet verloren, inder na dat Adam en alle sijn geslachte na hem doer die sonde tot verblintheyt, outwetenscap en verlatenheyt gecomen sijn, so is de wet der naturen in ons doer de sonde, verdonckert en wtghebaen, also dat wi al tegen Godt en sijn geboden doe, en sijn also verblint, en verhardt, dat wi one al siende blint en al hoorende doof sijn, so Ilias roept in sijn xxiij. capittel: Die aerde is bedruet ende vernedert, en si is vercrant, die weereft is verloopē, die hoocheyt is bedouen. En dat lant is verlagen van sijn inwoonders, want si hebben de wet ouergetreden, en dat recht verandert, en si hebben gebroken dat ewighe verbodt, daer om sal de maledictie die aerde verflinden, en die daer in woenen sullen sondighen.

Wage. Wocht permant seggen: wat heb ic niet Adam te doen: heeft hi ghesondicht, dat si ouer hem, sal mi eens anders vzeemde sonde verdoemen: **Ant.** dat ghi de selue cranchent ende maledictie, daer woort. Adam in gheualen was, in utwe leden niet en

Prologhe.

gheuoelt, so en hebt ghi niet te doen,
maer alle menschen van vrouwen ghebozen, er-
nen de sonde van Adam, so dat si alle in sonden
ontfanghen worden, als David seyt in den 1.
Psalm. Ende in sonden heeft mi mijn moeder
ontfanghen: ooc D see. v. Also als Adam hebbe
si ouerghetreden mijn verbondt, daer hebben si
ghesondicht in mi. Hier seyt die propheet dat wi
alle met Adam gesondicht hebben int Paradys,
want wi al van hem gecomen sijn, en onse sonde-
ghe nature van hem ontfanghen hebben.

32813

Wi sijn
heel vol
sonden.

Na dat wi in Adam al te samen also gheual-
ten sijn, dat in ons niet ghebleuen is, dan er an-
hept, eygen liefde en een vryhept totter onduch-
den en sonden, dat wi nu natuerlic niet anders
en moghen noch en connen begheeren, dan tegē
Gods gheboden te doen, also dat daer gheenen
vrijen wille, noch licht noch sterchept in ons ghe-
bleuen en is, om goet te doen oft Gods geboden
te onderhouden, ten si dat wi sonderlinghe van
Gode doer sinen hepligen geest verlicht en ont-
steken worden, dat hi in ons doer sijn gunste en
ghenade een sterchept, ende eenen vrijen wille
schept, daer doer dat wi Gods gheboden begeer-
ren te onderhouden, ende na te volghen.

32814

mat. vij.
Rom. ij.
psal. vij.
hie. xxxi

Dit is de wet der naturen, daer Christus en
de Paulus af spreken, die eerlt in Adam gescha-
pen ende ouermidts die sonde verloren is, ende
wordt nu sonder eenich gheserift, alleen doer dat
singheuen en cracht banden heplighen gheest, in

Prologhe.

onse herten ghescreuen, dit en is niet de letter of boeck, maer de werckinge, die uyt, ende dat ingheuen des heyligen gheelts, daer Paulus is af bescreuende Rom. vij: Dat sijn kinderen Gods, die doer den geest Gods beweect en geregeert worden. Doc totten Phil. ij. Godt werct in ons den wille ende dat volbrengghen.

Vrage.

nij 101
101 101
101 101

Nu mocht pernant draghen: Is dan de wet, die doer den gheest gods ghescreuen wordt in de herten der menschen ons alleen van noode, mach ons die alleen tot godt trecken ende bekeeren? Waerom is dan van godt Moysi een wet ghescreuen in tafelen, en ons doort int geschrift ende boecken, uerghelent, ende en mocht Adam de wet niet helpen, die godt eerst in hem gheschapen hadde, waer toe is ons dan dese ghescreuen wet nut, profijtelic, oft van noode? Dit leert ons principael die Apostel Paulus totten Romeynen ende totten Galathen, dat de gescreuen Moyses wet, ons alleen daerom ghegheuen is, op dat alle menschen die eerste ouertredinge, hoe dat si doer de sonde godt, ende sijn heylighe wet verlaten, souden opelic ende claerlic bekennen, ende daer doer al de gheheel werelt veroordeelt ende verdoemt wordt. Dese wet is een cluyster oft bandt die ons noch meer bindt, beuaut ende gheuenghen neemt, dan wite voren waren, si thoont ende leert ons alleen wat wi doen oft laten souden. Al laten wi ende hoorden wi alle daghe de wet spreken, so en mach si ons

Ant-
woorde.

Wat
Moses
ghescre-
uen wet
is.

Wolloghe.

doch niet helpē noch bekennē, maer meer bekeerē,
re, beureest en beancxt makē, tot dat godt de Hee
re doer sine heyligen geest, sijn ewighe wet in
onse hertē ontsteect, dat wi also liefde en lust krij
gen, om sinen wille ende woort te onderhoudē,
als bonen ghelept is.

Maer toe dat ons Moles geschreue wet ghe
gheuen is, en waer toe dat si nut is, als Rom. iij. Rom. iij.
faet; Doer de wet coemt ons kennisse vā de son. Ko. iij.
de. Doc int. iij. Die wet en werct niet dan grā. Rom. v.
schap: waer soet en is, daer en is geen oner. Ko. vij.
reedinge. Niet dat wi in onse blinthept en onwe. Gala. iij.
tescap niet herdoet en sijn, alen kennē oft en siē. Sonder
wi onse sonde en booshept niet: maer dat de wet Moles
ons onse sonde alle opēbaert, en gheenen wille wet sijn
noch verchept ghegheuen en can. Waer daer nie wi noch
mant herdoet, dan die doer Moles wet sijn son tās ver
den opēbaer en kermelic worden, so waert beter doemt.
dat de berdoemde Moyses wet niet en lasen
nach en hoordē. De wet en is niet quact in haer
selien, noch en berdoemt niemant, maer die
sonde en booshept die te vorē in ons was, en doer
de wet alle opēbaer ende kermelich wort die ist.
die ons berdoemt ende van God verschept. Moles

Bisonder leert ons Paulus, dat de wet den wet is
wtuereorē en geloouigē mēschē om twee saken dē geloo
uigē vā
uorlic en van noode is. Ten eersten, dat si ons uigē vā
in een eerlic leuē en duechdelichept en bedwanc noode
houdt, en ons in een eerbaer wesen drijft vā buy omtwee
ten, dat wi onder malcauderē leuen moghen, en dingen.

Prologhe.

Deen den anderē niet en ete, alsoot geschiedē tou
de waert datter gheē wet, vzele oft straffinghe
en ware, gelijc voortijts geschiede onder somige
hepdenē. Want om der seluer sake wille en wil
de Godt dwe ereltlic sweert niet wech doen int
nieuwe testament, ia hi beuestichdet, hoe wel hi
dies niet gebrupckē en wilde, noch ten is dē finē
ooc niet ban noode, maer op dat men dat wulpe
sche wesen soude mogē keere, belette en der wec
ren, en dat de mensche onder malcanderen met
vredē moghen leue, geneere, en vermeerderen,
alle landē soude anders woest wordē, vol moor
ders ende roouers, daer en soude noch wijf noch
kint ongeschepnt bliue, maer doer de wet en het
sweert wordē si bewaert en gedreue, in een stil
rustich eerbaer wesen, nochtas en wordē si daer
doer niet rechtuaerdich noch goet, en therte en
wort niet beter. Die hant is alleē gedwongē en
gebondē, en sijn werckē oft gerechticheyt en is
niet sijns epgēs, maer des wets en sweerts, dat
sulcs ban hē dwingt, en ouermidts straffingē en
vzele die de wet in hē werct. Also dwinghet en
dzinget ons Gods wet ooc veel quaets te laten,
om vzele des doots en der hellē, en hi bewaert
ons ghelijc een dwanckmeester in eē schoon eer
baer leue: Maer daer mede en is doch niemant
goet booz Godt almachtich, dat herte blijft noch
tans alsulckē dwanckmeester viant, en haet sijn
straffinghe, en waer liener vijn. Dit sijn de knecht
ten en huerlingen, en geen kinderē, daer Paulus

Prologhe.

af spreekt, wāt al dat si doē oft laten, gheschiet al
 leen wt breele oft om loon. Maer dander werc
 des wets is door de kinderen Gods, dat si haer
 seluē also door de wet bekennē, hoe valsche en on
 recht dat haer hertē sijn, hoe verre si van Godt te werc
 sijn, en hoe onsen wille en natuere gheheel niet
 is, dat si haer eerbaer goede werckē verachtē en
 bekennē hoe dat het niet en is, teghen diē dat tot
 de veruullingē des wets behoort. En dat si also
 in haer seluē berootmoedicht wordē, en tot het
 erups cruppē, na Christum versuchtē, en sinder
 ghenadē verlangē, aen haer seluē heel mishopē,
 alleen haren troost op Christum setten, die haer
 dan een ander Euangelische wet oft de wet der
 liefdē, door sinē heylighē Gheest in haer herten
 scrijft, die hare herte verandere dat si dan noch
 doot noch helle meer en breezen, leuē noch hemel
 meer en soeken, maer eenē vrien onueruaderden
 geest ontfangē, en in allulcken gelooue op Chri
 stum getroost sijn, al dat haer ouer comē mach:
 dan sijn si van wet, sonde, doot en helle verlost
 en vrien: want niemāt en machse veruullē, hi en si
 vander wet los, en niet meer daer onder, dat is
 dan vrien en onder de wet wesen, op dat wi dan
 wt vrier liefdē en lustighen wille goet doen en
 dat quaet latē, recht als oft daer gheē wet noch
 gheen helle en ware, en als oft dat wesen van
 selfs natuerlick gheschiede ende henen ghinck.
 Ghelijck als dlichae eet en drinct, vertert, wt
 woyp, slaep, staet, hoort en siet, en dier gelijcke

Rom. ix
Gal. iij

Het rech
te werc
der wet

Hoe wi
van der
wet vrien
worden.

1300
1301
1302
1303
1304

Prologhe.

natuerliche wercken doet, so en is hē gheen toet
van noode, hi en behoeft ooc geen driuers daer
toe, mer hi doet van selfs een pegetie tot sūdet
tijt en gheleghentheyt: hi en breeft gheē straffin
ge, noch hi en soect gheenen loon daer in: ende hi
mach wel seggen. Dat lichaem en is onder geē
wet, en nochtans daer om niet sonder werck, is
hol werckē, vñ en willich vā selfs. Siet alsulckē
hijen natuerlichen willicheyt soude oock in ons
sijn, dat goet te doē en dat quaet te late: dat is de
geestelike vñheyt en verlossinghe vā der wet.
Dat meput Paulus. i. Timo. i. Den gerechtige
en is gheen wet gheghenen, dat is, hi doet alle
goet en laet alle quaet van selfs ongedwongen
sonder breefe en sonder soeckē des loons. Item
Rom. vi. Ghi en sijt niet onder de wet, maer on-
der de ghenade, dat is, ghi sijt kinderē ende niet
knechtē, ghi doet alle goet ongedreue en onge-
dwongen wt hijen wille. Itē Rom. viij. Ghi en
hebt niet ontfangē den geest die daer de knechtē
maect in breefen, maer ghi hebt ontfanghen den
gheest die v hinderen maect.

Also heeft Christus de wet vervult, en al ge-
daen wt hijen wille en liefde, niet wt noot noch
wt bedwang des wets: en sonder hē en is niemāc
geweest noch sijn en sal, die also doe, hi en heuet
van Christo oft doer Christum. Daer om seyt
Paulus dat Christus onder die wet gewordē is
dat hise soude verlossen, die onder de wet wāre.
Mer hoe verloft hi ons van der wet: Niet doe

Doer chi-
stus de
wet ver-
nient wet
heeft.

Prologhe.

dat brekē en aldaer des wets, maer doer de gane
eens bruywilligē geelts, die alle dingē ongedreue
en ongedwongē doet: niet aenlicde de wet met
haer drepgē en loon, recht als oft de wet niet en
ware, en dede dat altemale wt natuerlickē raet,
ghelike Adam en Eua deden bou den val, also
door gheseyt is.

Dit is cortelic een onder wijs en bemaeninge
gedaē, van de natuerlicke geschreue wet op dat
zen pegelic weten mach, hoe hi dese nauolgende
leeringen lesen en hem daer in oeffenen sal, ende
dattet niet ghenoech en is, lesen en hoorē, maer
als wi dat gelesen en gehoort hebbē, moetē doer
ons pnnich en bierich gebet tot Christus bliē
den, en hem biddē, dat hi onse hertē wil bekeerē,
lieve ende lust geue, want dat alleen van hem
moet comē. Als Hieremias seyt in sijn beclaghin
ge. Van bouē heeft hi vier gesondē in mijn ghe
beenten, ende heeft mi onderwesen. Ende Salo
mon in sinen Prouerbien. Een hoorende oore
en een siende ooghe heeft de Heere bepde ghe
maect. Latet ons doch alle gelike in dat woort en
in die wet des Heerē becommert sijn, nacht ende
dach de glorie des Heeren soecken, want alle
dinck van hem, doer hem ende tot hem coemt.

Amen.

De wet
wijst os
tot Chri
stum.

Crenod
Elaie.

Job.

xxiiij.
Pro. 1.

Godt is
alleē os

toener
laet.

Ecclesi.
viiij.

ind. 10
11. 10. 11.

12. 11.

Hier na volcht

dat boeck oft dat ander deel van de Summe der
Godlijcker scriftueren oft Duptsche Theolo-
gien in welke geleert wordt van de Gheboden
Gods, en gheboden ende raden der menschen.

Gheen menschen en moghen ons ghebo-
den ghenen, maer alleen raden. Cap. J.

deut. iij
Rom. ij.
Galat. i

Alleene
gods ge-
bode sal
mē hou-
den.

1 Cor. vij
Mat. v.
en. xix.

Alle lieue Deere ende
de Apostelen hebbent ons al
bescreuen dat tot onse salice-
hept van noode is te weten,
en te behouden. Ende gheen
menschē, noch engelen, noch
duuelen en moghē ons wat
nieus gebiedē, dat wi schul-
dich sijn te houden, op verlies onser salichept.
Want sinte Pauwels die en dorste niet gebiedē
eenighē mensche, dat Godt niet ghebodē en had-
de, maer hē plach alleen te radē dat hē best docht
te wesen hi en heeft niet gheboden anders dan
dat Godt int Euāgelie gheboden hadde, Ghe-
lijc als doē die van Courthen hē vraechden, oft
een Bersteman die een ongeloonige hupsvrou-
we hadde, sijn hupsvrouwe soude moghen verla-
ten, oft dat de vrouwe sal moghē haren man ver-
laten: Antwoorde Paulus weder: Alle de ghene
die Godlic ghehoud sijn, dien ghebidt, niet ich,
maer Godt selue, dat si malcauderē niet verlatē

Van vierderley gheboden.

en moeten, wt ghenomen als die een in ouerspel wert bevonden. Mer ist sake dat daer een paer volcx is, daer die eene dat Christen gelooue aen neemt, en die ander niet, wāt Godt niet gebodē en heeft, dat een Christen man sijn huysvrouwe die Heydensch bliuet van hē drijue sal, so en derf ich dat oock niet ghebidden, maer ich rade voor tbeste dat de Christen man sijn huysvrouwe bi hem houdt, wāt het mach geschieden dat de mā sijn huysvrouwe noch bekeere. Maer ist sake dat de vrouwe niet bliuen en wil, wāt haer mā Christen gewordē is, so mach si van hem gaen: Mer minen raet is, dat de man haer niet en sal verwerpen, wil si anders bliuen.

Hier moecht ghi wel wt merckē, dat Paulus niet en dorlt ghebidden, dat Godt niet gheboden en hadde, maer hi radet den volcke wat haer bequaemste is. Also antwoorde hi ooc, doen hē geraecht was, oft de gene die sonder huysvrouwe bekeert was, also bliuē soude, oft dat hi eē huysvrouwe soude nemē: Doē antwoorde Paulus.

Wandē maechdelikē staet te houden en heeft Godt niet geboden, en daerom en verre ic v dat oock niet ghebidden, maer ich wil v raden, om de se saken wille, dat hi sonder huysvrouwe bliue, die ghene die vrij is, want den houweliken staet becommert is met dese weert, etc.

Wdus en plach sinte Paulus gheen dinck te verbieden, dat Godt niet gheboden en hadde. No ghebidden Paulus, Bisschoppen ende onge

Paulus
raedt en
en ghe-
biedt niet

i. cor. vij.

Wanden
maechde

licken
staet.

Van tweederley

leerde Pastoren wat si willen, en si dwingen en verbindē ons daer toe, op onse salicheyt, dat wi sullen vasten, bierē, biechten, des sondaechs Nisse te hoorē etc. Sinte Pauwels predicte den Heydenen ende den Joden, en si en gheloofden eerst sinen woorden niet seer veel. Hierom moeste S. Gala. i. Pauwels hem seluen beroemen en vermeten, dat sijn predicacien gheen menschen woordē oft gheboden en waren, ende dat hi sijn Euangelien niet van eenighen menschen gheleert en hadde, maer van Jesu Christo.

Dat seyde Paulus daerom, op datse hem geloouē loudē in sijn predicatie. Nu latē haer veel Pastoers en Bisschoppē dunckē, dat si mogē gebiedē wat si willē, en dat de ghemeente daer toe verbondē is te houdē, opt verlies haerder salicheyt, en dit bewijlen si wt Gods woordē, doē hi sprac tot sijn Apostelē. Die v hoort die hoort mi en die v versmaedt, die versmadet mi. Wt dese woorden des Euangelijns trecken de Pastoers haer macht, en si meyne dat si ons mogen gebiedē wat si willē, mer si en verstaē Gods woorden niet, wāt Godt hadde sijn Apostelen gesept en gheleert, wat si spreke loudē, en doē seyde hi tot haer: Die v hoort, die hoort mi etc. Op dat wi loudē wetē, dat wi dan schuldich sijn ons Pastoer te hoorē, als si gebiedē dat Godt ghebedt, en anders niet. Wāt sullē wi alint onse Pastoer moetē geloouē, so heeft onse lieue Heere te hergeefs geboden, dat wi ons wachtē loudē vā val

Gala. i.

Luc. x.

Maer wt onse prelatē haer macht nemen.

Gheboden.

fche prophetē, die daer comē met schaepe's cleede
 ren ghecleedt. En̄ S. Jan die schrijft dat wi alle
 geeltē niet geloouē en sullē, mer wi sullē dē geest
 proeuē die daer spreekt, oft hi vā Godt is, want
 daer sijn so veel valsche Propheetē in de werelt.

mat. vij.

i. Joan.
 viij.

Ro. xvi.

Phil. iij.

i. Tim.

iiij.

ii. Tim.

ii. pet. iij.

Jude. i.

Gala. i.

En̄ sinte Pauwels en roept gheen dinc so
 sochfuldich, als dat wi souden wachtē voor val-
 sche leeraers. En̄ hi schrijft in sijnder Epistelen
 tot sine discipel Timotheum, dat int epude van
 der werelt veel valsche leeraers sullē comen in
 der werelt, die daer leerē sullē groote dwalin-
 ghe, en̄ die daer sullē gebiedē en insettē veel dinc
 gen, die godt niet gebodē noch ingeset en heeft.
 En̄ sinte Pauwels schrijft totten Galatē, dat si
 niemanden ghelouē en sullē, noch Apostelen,
 noch Propheetē, noch engel wt den hemel, waert
 dat sake dat si anders leerdē, dan sinte Pauwels
 haer geleert hadde: wāt de duuel en heeft van be-
 ghin gheē grooter oft meerder oorake ghehadt
 om de menschen te bedriegen, dan doer ongeleer
 de Bisschoppē en̄ Pastoren, die daer leeren dat
 si niet leeren en souden, en̄ dat Godt gheboden
 heeft, dat en leeren oft en gebieden si niet.

Ende hier helpt mede toe de dwaelsheyt der
 menschen, die alijt lieuer wat van hem seluen
 aennemen te houdē, dan dat Godt hem ghebodē
 heeft, als heden inder werelt veel dagen wor-
 den gewalt en̄ geuert, die si van haer seluē aēne-
 men, en̄ ander dingen die Godt geboden heeft,
 die versmadē si. Aldus bespot ons de duuel en̄

Van tweederley

belacht ons, dat wi de woordē en gebodē Gods
berisnaden, en wi bedenckē selue nieu manieren
han leuen, en nieu insettingen bā menschen bes
dacht, nemen wi aen, en wi worden sinte Bene

Den re-
gel en o-
den der
mēschē.
dicius na volgher oft Francisci oft Dominici,
en haer insettinghe houden wi, want ist dat wi
teghen sinte Franciscus reghel doen, so meynen
wi dat wi niet salich en sullen moghen worden.
Maer ist dat wi die niet en hondē, dat Godt sel
ne ingheset heeft, so meynen wi dattet ons niet
hinderen en sal. Dese dwalinghe heeft de Dup
nel in de weerelt ghebracht ende vermenichful
dighet, op dat hi dwoort Gods en de gheboden
Gods mach helpen verdrucken, want hi weet
wat profijt dat hi daer wt vercregen heeft, ende
wat schade dat wi daer wt ghecreghen hebben.

Want dat daer so menich mensche verloren
blijft, dat doet dat ons de Heere doer sijn rechte
naerdich oordeel, van wise en gheleerde Pasto
ren berooft, wāt si nu niet en wetē onderschept
tusschen goet en quaet, tusschē Moyses wet, en
tusschen de wet des Euangelis, tusschen de ghe
boden der menschen en gheboden Gods, tusschē
dat oude Testament en dat nieuwe; Wat quaet
dat doer den ouden Adam ons is ouer gecomē,
en wat goet ons doer den nieuwen Adam van
Godt den Vader is ghegeuē. Onderschept tus
schen de rechtuaerdichept Gods en de rechtueer
dichept der menschē, tusschē de wercken en tus
schē dat gelooue, onderschept tusschen de ghebo

Gheboden.

den des ondē wets en des nieuwē, en tusschē de
wet en gratie. Alle de gene die dese onderschey-
dinge niet en weet, die en is niet geleert genoech
Pastoer te wesen, hoe wel dat hi voor een Doc-
toer gehouden wordt. En als sulckē pastoer v pre-
dient, so en ghelouet altemael niet, dat hi v leert,
maer proeft sijn woordē, wāt het en is niet moge-
lich dat hi v de waerhept can leeren, maer hi be-
driecht v. En ick wilde dat de Bisschoppen nie-
mant priester en wijdden, die Pastoer sal wesen
ten waer sake dat hi al dese onderscheydē wille:
wāt het niet moghelijk en is, dat hi de waerhept
anders can leerē, en dat daerō so wepnich pasto-
ren sijn die de waerhept preke, en so veel valsche
pastoren dat coemt ouermits onse sondē, dat God
dat verhengt, want wi niet waerdich en sijn die
waerhept te hooren. En het is de meeste plaghe
daer Godt ons mede plach te dreyghen, als hi
doer den Propheet spreect: Ick sal (sept hi) in v
sependē honger en dier tijt, niet van broot, maer
van dat woort Gods, want daer niemant en sal
wesen, die de siele met sulcke spijse sal verladen.
Ende als hi op een ander stede sept: De kinderē
hebben broot begheert, ende daer en was nie-
mant die haer dat deplde: Dat is, de kerckē sie-
len hongherden na rechtuaerdichept, en daer en
was niemant die haer de rechtuaerdichept leer-
de. Nocht pemāt vraghe: Wie is dan een recht
Pastoer, die ons de waerhept leerē mach? Alle
de ghene die de onderscheyden weet, daer bouē

Wie de
oprechte
pastoren
sijn.

Ro. viij.

Tre. iij.

Honger
van het
woort
Gods.

Van tweederley

van gesept is, die mach v de waerheyt leeren, en anders niemant,

Van drierley dingen diemen confuselic predict, en wat quaet dat daer af coemt. Cap. ij.

Wildi weten wie v de waerheyt leert, en wat ghi houdē moet, en tot wat werken dat ghi verbonden sijt, op v salicheyt

De ghebeden diemen v ghebiet te houden. Die somighe bodelijn sijn gheboden der kercken, die sijn van Pausen en Bisschoppen inghesedt, als biechten, ten Sacrament te gaen, te vasten, etc. De somige sijn geboden des ouden Testaments, die waren den Joden ghegeuen, als de thien gheboden, en als ondercheyt van spijsē en beesten te eten. Die somighe sijn gheboden des nieuwen Testaments die Godt in dat Euangelio gheboden heeft, als dat wi Godt sullen liefhebben bouen al, en ons euen naesten menschen ghelijc als ons seluen.

Van de gheboden der menschen. Cap. iij.

De gheboden der menschen en is niemant verbonden op verlies sinder salicheyt, ten si sake dat si dat selue gebieden, dat Godt eerst geboden heeft, want si en mogē geen nieuwē gheboden maken, noch Paus, noch Bisschop en mach mi swaerder verbindē, dā mi Godt verbonden heeft, want een mensche sal de gheboden Gods houden. Hi en is daer niet toe gesedt, dat hi nieuwē gheboden maken sal, recht dlt Godt ons niet genoegh gheboden en hadde

Mēschē
en mogē
geen ge-
boden
maken.

Gheboden.

gegeuen tot onse salichept. Hierom sult ghi voor eenē principalen reghel houden, dat wi salich mogen worden, sonder alle gheboden der mensche, ist sake dat wi de gheboden Gods houden.

Mocht pemant vragen: Wat sijn de gheboden der menschen? Dat sijn geboden der kercken, als wi den Priester eens int iaer moeten biechten, dat wi eens int iaer moeten communiceren, dat wi den heplighen auent moeten vasten, ende die heplighe daghen moeten bieren, dat wi des son-
Mēschē geboden en ver-
binden tot geen soude.

daechs sermoen ende misse moeten hoozen. Desse dingen ende deser ghelücken, die Godt niet geboden en heeft, sijn geboden der kercken, en hier en sijn wi niet toe verbonden op een pene van eē dootsonde, oft op v salichept, want die dese gheboden nimmermeer gehoude en heeft, die mach euen wel salich worden. Mocht pemant vragen: Sal ic dan de geboden der kercken niet houden?

Ghi sult de gheboden houden, maer niet om dat si v van noode sijn te houden om salich te worden, ende niet als gheboden, maer oft v van pemant gheraden waer, dat ghijt doen moghet oft ghi moghet laten, na dattet v na v salichept nut is. *Exempli gratia*. Christus heeft ons gheboden, dat niemant en mach in oncuyschept leuen, oft ghi nu al sochuldich waert om dit ghebodt. Thulti te volbrenghen, ende dat ghi dachte: Ick wil gaen bi den Bisschop oft bi den Palkoor die gheleert is, ende vraghen hem, wat raet dat hi mi weert te gheuen, om dit ghebodt beter te

Van tweederley

Wisscoppe ende priesters moghen ons alle radē, en niet ghebieden.

Wiedes priesters raet behoeven.

volbrengen. Oft v de bisschop nu raet gae, dat ghi v quade begeerte soudt laten staen, en sepe aldus: Niet, wilt ghi dat gebodt Gods volbrengen, so rade ic v, dat ghi dijn vleesch callijt met abstinencien ende vasten, en en wilt geē leckerlike cost eten, want des menschen vleesch wort doer die leckerheyt rebel. Al dese woorden die v de bisschop toespreect, dat en sijn geen geboden, maer het is alleene eenen goeden raet, die hi v gheeft, om dat ghebot Gods so vele beter te volbrengen. En waert sake dat ghi wt vasten en wt visch te eten meer becoort wort, so en behoefde ghi niet des bisschops oft des Pastoors raet te doen, maer ghi moecht vasten oft eten, visch oft vleesch, na dat ghi selue verneemt, dat ghi v begeerten beter moecht bedwingē. En ghi moecht des bisschops oft des pastoors raet wel achter late wāt het en was v niet gebodē, maer het was v boor dat beste geraden. Aldus sijn alle gebodē der menschen en der kercken anders niet dā goede raden, om de geboden gods te volbreughen. En daerom, die de geboden Gods can volbrengen, sonder des Pastore raet, die en behoefte boor Godt der menschen geboden niet te houdē, wāt het en sijn geen geboden, maer t sijn goede radē, die wi na sullen volgen oft niet, na dat wi daer bate oft schade hi vinden. En dat ic van oncuylheyt en vasten hebbe gesept, dat suldi van allen geboden der kercken verstaen, want als ic v gesept hebbe, ten is niet geboden, maer gheraden

Gheboden.

Ghehijc als des vridaech ende saterdaechs geen vleesch te eten, dit en heeft Godt niet gheboden, maer de Bisschoppen hebben ingeset, om v raet en oorlake te geuen v vleesch te caltjen, ende v quade begeerten te bedwingen. Maer gheuoelt ghi, dat ghi waerder becoort wert wt valten en wt waken en wt visch te eten, so en behoeft ghi geen sonde. Also sijn de heplige dagen ingesedt, niet dattet Godt geboden heeft, dat wi eenighe heplighe dagen sullen vieren, maer daerom wort det v geraden de heplighe daghen et vieren, dat ghi muecht en oorlake hebben ter kercken te gaen om dat woort Gods te hooren, en op dat ghi v niet al te seer becommeren en sult met tijtliken dingen, maer dat ghi somtijts sult gaen en hooren ban dat ewige leuen, en leeren hoe dat ghi leuen sult. Hieromme wort v gheraden dat ghi eenen hepligen dach oft twee oft drie in de weke soudt vieren, niet dat v dat vieren gheboden is, en dat vieren goet is, maer het wert v alreede geraden om dat woort Gods te hooren, en daerom, wiste wi altemale dat Euangelium, so mochten wi alle dage wel arbejden, sonder sonde, want Goddus niet eenen hepligen dach gheboden en heeft te vieren. Aldus en sijn alle gheboden der hepliger kercken anders niet dan goede raden, om de geboden Gods te volbringen. En die dan de geboden Gods houden can, sonder de gheboden der kercken, die en behoeft de geboden der menschen niet te houden.

Ma vridaech, en saterdaechs vleesch te eten.

Maer de heplige dage ingeset sijn.

Van tweederley

Van de vryheyt des Schulten gheloofs.

Capittel.iiij.

Dat segge ick v daerom, op dat ghi weten moecht de vryheyt des Schulten gheloofs en dat ghi weten moecht dat ghi geē soude en doet, ist sake dat ghi des vrydaechs vlesch etet, oft dat ghi niet en valt noch en viert, allt v geboden is, oft ist sake dat ghi upimmermeer de Priester gebiecht en hebt, want dit sijn geboden der kercken, die ons nergkens toe en verbinden op een pene van eē dootsonde, allmen v dallschelic geleert heeft, maer het is ons alleene gerade, om dat wi de gheboden Gods so heel bequamer souden houden. Ic en leere v niet, dat ghi de gheboden der hepligher kercken niet houden en sult maer ic leere v, dat ghi weten sult, dat ghijse niet schuldich en sijn te houden, opt verlies v wes salichepts, ende dat ghi gheen sonde en doet, als ghijse niet en houdt

Oftmen de g'boden der hepliger kercken niet houden en sal.

Capittel.v.

Mocht yemant v vragen: Sal ic dā nymmermeer de gheboden der mensche houden oft mach ic die wel ouertreden als ic wil? Hier antwoorde ick weder op dat ghij dat dēmaect wel moecht doen, maer ghi en sult dat daer om ons ep niet do en. Alledingen, seyt Paulus mach ic doe gen en maer alle dinc en is niet profijtelic ghedaen, dat knechē is, waert sake, dat ic daer niemant mede en schan

U geloo
ne gods
maect
ons alle
dinc vry.

Gheboden.

kaliseerde, so mocht ic alle dingen wel doen. **Matth.**
dus, wāt Godt gebodē heeft, dat wi niemant en **xviij.**
moetē schādalisieren oft hertooznē oft een oorza-
ke geuen, dat hi quaet van ons vermoedē mach,
so moetē wi van onsen rechte treden, en houden **Matth.**
dicmael dat wi niet schuldich en waren te houdē. **xvij.**
Also dede onse lieue Heere, als hi den tol betaet
de, die hi niet schuldich en was.

Ende op dat ghi beter moecht verstaen, wat **wat scā**
schaandalizeren is, so wil ic v nu een exempel de **dalize-**
clarerē. Het is eē wijse datmē nu des vrydaechs **ren is.**
geen vleesche en etet, want dat ons van Godt
den Heere niet geboden en is, maer Paulen heb-
ben dat ons geraden, om onse vleesche te castijē:
Daer omme die nu des vrydaechs vleesche etet,
die en doet niet teghen dat ghebot Gods, want
hi macht wel doen: maer ist sake dat ghūt gaet
staen eten dat alle menschen sien, so worden si
gheschandaliseert daer v eten, ende si houden v
door een ketter, ende si versmaden v, want si
mepuen dat ghi teghen dat ghebot Gods doet, **wi moe-**
ende so sijt ghi een oorlake dat si v berozdeelen: **ten ons**
en so doet ghi met v eten groote sonde: niet dat **recht**
ghi vleesche ghegheten hebt, want dat en was **verlatē**
in hem seluen gheen sonde, maer dat het volck **ouer-**
in v geschandaliseert is. Maer waert sake dat **mits de**
alle volck wilsse datmen des vrydaechs so wel **salich;**
mochte vleesche eten, als des sondaechs, so **onser**
moecht ghūt wel doen sonder eenighe sonde int **broe-**
openbaer. Nu want daer veel menschen sijn, die **ders.**

Van tweederley

daer so cranc sijn int ghelooue, die daer meynen dat ghi daer soude aendoet, so moet ghi van v recht treden, ende houden dat ghi niet schuldich en sijt te houden, en so moet ghi ander liede cranchept mede draghen, niet te min, ghi sult haer onderwisen, cont ghi, ende confirmeren haer int ghelooue, dat ons gheen spijse van Godt verboden en is. Mocht pemaent leggen; Wat brage ick na ander lieden cranchept, mach ick vleesch eten waerom en soude ick dat dan niet doen?

Ro. xiiij. Hier antwoort sinte Pauwels weder op, dat hi veel liever inder eewichept sonder vleesch sijn wilde, dan hi sinen broeder wilde schandaliseren daer Godt door ghestoruen is.

Die een moet des anderen last helpen dragē
Siet, nu merct ghi doch wel, dat ghi veel dinghen wel moecht doen, maer alle dinghen en sijn niet nut ghedaen, ende want wi alle gader broeders sijn, so moeten wi malcanderen draghen, ende de ghene die daer sterck int ghelooue is, die daer weet dat hi alle dinc wel eten en doe mach die moet somtijts sijn recht verlaten, en gaen sinen broeder somtijts te ghemoet, ende draghen hem, ter tijt toe dat hi oock sterck int ghelooue wort. Ende dat ic v hebbe gesept van vleesch te eten des vridaech, dat sult ghi van allen gheboven der kercken verstaen, als van vasten, van bieken, van biechten. Dit sijn altemael insettingen der kercken, die ons niet en verbinden tot eenige dootsonden, ten si sake (als ic gesept hebbe) dat wi daer pemaent mede schandaliseren.

Gheboden.

Van die vrijheyt des kerstendoms.

Dat. vi. Capittel.

Hier mochte yemant dragē: Waerō leert ghi ons dese vrijheyt, en waerō thoont ghi oft openbaert ghi ons dese vrijheyt, na den mael dat wi daer niet na duē en moghen. **W**āt wi moētē (als ghi segt) om ander mensche rrancheyt wille onse vrijheyt niet gebuyckē. Ick antwoorde weder, en dat om grooter sake wille, dat v seer van noode is te weten v vrijheyt.

Ten eerstē dat ghi moet wetē, als ghi de gebodē der mēschē heymelic ouertreedt, dat ghi dā sekerlic moecht wetē, dat ghi dan geen sonde en doet. **W**āt dat ghi booz sonde houdt, dat is v sonde, al waert ooc sake dattet goet in hē seluē waere. **W**āt dat ghi tegen v consciencie doet, dat is, dat ghi sonde rekēt, doet ghi dat daer en bouē, so doet ghi sonde, al waert sake dattet goet waer dat ghi doet. **E**xempli gratia. **G**hi mepnt dat ghi verbondē sūt, de heplige dagē te vierē, ghi crūcht en oorzake dat ghi reysen moet, oft dat ghi v koren inhalē wilt van v lant. **G**hi denct bi v seluē, wat sal ic doē: Hale ic mijn koren thups, so doe ic tegen dat gebot **G**ods, en hale ics niet thups so verderuet. **G**hi verkielt **G**odt lieuet te vertooren, dan v koren te latē verderuē, en ghi haeltet thups. **I**n dit werck, wāt ghi tegen v consciētie seluen doet, daerō sondicht ghi: want ghi mepnt en en weet anders niet, dan dat **G**odt v die heplige dagen gebodē heeft, en hier en bouē gaet ghi toe

daer wi
consciē
tie af
maken
dat is
sonde.

wi moe
tē niette
ghē ons
consciē
tie doē.

Van tweeberley

en arbept. Siet, nu wordet v sonde, dat te voor
geen sonde en was. En daerō, dat ghi van allen
dingen geē consciencie makē en sult, daerō leere
ic, waer ghi toe verbonden sijt, en waer niet.

Ten anderen, want daer heel menschen sijn
wanmer si steruen sullen, so beclaghen si, dat si
die heplighe daghen niet gheuaft noch gheuiert
en hebben, dat si alle daghen gheen misse ghe-
hoort en hebben, dat si den Priestere niet te be-
gheuen ghebiecht en hebben, dese dinghen becla-
ghen si, en si mepuen dat haer Godt daerom ver-
doemen sal: Maer die dinghen die Godt ghebo-
den heeft, als liefde tot Godt en tot alle mēschē
daer en weten si niet om te dencken. Ende also,
dat haer gheen sonde en was, dat houden si voor
sonden, ende dat groote sonde was, dat rekenen
si nergkens voor. Ende want si dan alluleken
consciencie maken van dinghen die gheen son-
den en sijn, daerom ilt van noode, dat ghi wetet,
waer ghi van nootsaken alijt toe verbondē sijt,
op dat ghi v seluen gheen sonde op den hals en
haelt daer ghi af vñ moecht sijn, want ilt sake
dat wi weten, dat wi niet verbonden en sijn tot
eenighen heplighen dach te bieren, en doet ghi
van v werck, so en doet ghi gheen sonde. Maer
mepnt ghi dat ghi daer toe verbondē sijt, en doet
ghi daer en bouen wat, so doet ghi sonde.

Ten derde, sijt ghi schuldich te wetē op v falic-
hept, dat ghi tot Moses wet niet verbonden
en sijt, dat is, tot dastē en tot bieren, wāt ilt dat

de gebo
den en
dwoort
Gods
maken
ons se-
ker wat
wi doen
oft late
mogen.

Gheboden.

Gala. 5

Ghi meynt, dat v dese geboden van noode sijn te honden om salich te worden, so doet ghi blasphe mie tegē dat Euangelie Gods, en teghē de gratie Gods en die leeringe Gods, want ghi mey net dat v Moples wet vā noode is om salich te wordē, en dat v de gratie gods niet ghenoech en is salich te makē. Dit is de groote sonde daer S. Pauwels so veel af schrijft tottē Romepne, totten Galatē, en dit is die sonde daer Paulus Petrus in strafte, dat hi, na dat Godt sijn Euangelium hadde ghepredict, noch van noode meynde Moples wet te houdē, recht oft sonder Moples wet niemant salich en mocht worden. Dit wiste daer om sinte Peeter so wel als sinte Pauwels mer dat gemeyne volc en wilkent so wel niet, en vwaeldē altemale om S. Peeters wille. Mocht pemāt vragen. Sijn wi niet verbondē tot Moples wet, wat dingē heeft Moples dan gebodē.

Van Moples wet, ende hoe veel dat wi daer toe verbonden sijn.

Dat. vij. Capittel.

Aldus langhe hebbe ick v nu gheleert, wat die gheboodē der hepligher kerckē, oft der mēschē sijn, en dat wi daer niet toe verbonden en sijn. Nu sijn daer oock gheboden, dat sijn gheboden des ouden testaments, die Moples den kinderen van Israēl hadde gheboden, daer waren de Joden toe verbonden, ter tijt toe dat godt begonste te predicken en een nieu wet begonste te geuen, als hi leerde. Een nieuwe ghe-

Van twee der ley

Deute. xviij. **W**at gheue ick v. **W**at Moyses hadde geprophe-
teert. Siet, godt sal eenē propheet doē op staen
van v hinderē, als die Propheet coēt, dan suldy
hem hoarē in syn leeringe, gelijc als ghi mi ghe-
hoort hebt. Dese Propheet is geweest Christus
Jesús, die daer is gheweest na de mēschelicheyt
eē Jode en een Jodinnē sone, als dese Propheet
begunste te predickē, doē en wilde Moyses niet
langer gehoozt sijn. En godt die spreekt int
Evāgelium dat de wet en Propheetē dueren tot
Johannes tijde, dat is, totter tijt toe, dat godt vā
Johanne wort gedoopt, wāt doē godt ghedoopt
was doē begonste hi te predickē, ende op dat wi
wetē soude, dat Moyses wet nu doot ware, so de
de Christus tegē Moyses wet, doē hi de melact
sche menschē aentafte tegē dat gebot des wets
en doē hi opten Sabboth gesont maect. Hier om
sult ghi wetē, dat wi niet schuldich en sijn Mo-
yses wet te houden, ende dat noch meer is, wi en
mochten niet mepnen, dat wīse schuldich sijn te
houden. Alle die ghene die daer mepnt dat hem
Moyles noch van noude is om salich te wordē,
die en sal niet salich wordē. Ghi moecht Mo-
yses wet wel houden, maer ghi en moechtse also
niet houden, recht oft ghi anders niet salich en
Ghi mo mocht wordē. Mocht pemāt brāghen. **W**at sijn
get Mo de gebodē des oude Testamēts die ic schuldich
ses wet ben te houdē? Alle dat ghene dat Moyses den
welhou kinderē van Israhel geboot, dat is nu al doot en
den, te niet, ten si sake dattet weder om op eē nieuwe

Gheboden.

gheboden waer in dat heylighe Euangelium.

Exempli gratia. Moyles die hadde geboden datmē gheē Ael, gheē Vase, gheē bercken eten en soude, of noch meer andere beestē die gecloefde boetē hebbē en die weder kanden. En anders gheenē vische, dan die schubben en penmen hebben. Dit ghebot heeft Godt almachtich doot en te niet gemaect, doen hi sinte Peeter geboot, dat hi alle de spijse eten soude die in de wet verbodē was, int werck der Apostelen in sijn. x. Capittel, en doē hi sinē Apostelē geboot, dat si altijt souden eten datmen haer boozette, en wat si daer bouden. Onse Heere Godt en nam gheen spijse wt, noch gheenen dach, noch vrydach, noch saterdach, maer hi gheboot haer altijt, dat si alle spijse souden moghen eten, die si bouden. En sinte Pauwels totten Galaten int. iij. capit. die strafte de gene die onderschept maecten tusschen den eenen dach en den anderē, tusschen de een spijse ende de andere, recht oft die daghen altermael niet allijcke heyligh en waren, oft dattet meer der sonde waer vleesch te eten, dan visch. *De. i. Timo. iij.*

se dwalinge is nu so groot in de weerelt ghecomen, so dat ick niet en sie in wat manieren datmen dat beteren sal.

Erst nam de heylighe kercke aen om des vzi Waer daechs gheen vleesch te eten. Daer na binne cor wt die te iaren is des saterdaechs op ghecomen, maer gewoō dat en is doch so ghemeyne niet, want in sommi te ghecomen, so dat ick niet en sie in wat manieren datmen dat beteren sal.

Van tweederley

Niet na hebben wi den woensdach aen ghenomen, nu nemen wi den diardach oec mede aen, ter eeren van sinte Anna. Aldus so speelt de duivel niet ons, en maect ons van Christen mensche Joden, en van Gods discipelen Noples discipelen. En de Joden en hadden niet meer te houden van wi alstehans en hebben te draghen. Nochte nu yemant draghen. En mach ic dan niet abstrahieren van vleesch des vridaechs ende des saterdaechs? Ghi moghet wel doen, mer ghi en moet niet meynen, dat ghi daer toe verbonden sijn op een penne van een dootsonde, wat ist sake dat ghi meynen dat ghi geen vleesch en moecht eten, so doet ghi tegen dat gebot gods, wat Godt heeft onseker alle spijse gereynighet, en hi heeft Petro bevolen, dat hi gheen onderschept en soude maken tusschen de spijse, en Godt heeft sijn Apostelen bevolen, dat si altyt souden eten dat si vonden. En op een ander stede seyt hi: Dat inden mont gaer dat en besmet den mensche niet, maer datter wt gaet.

Act. x. Hierom sult ghi eens voor al weten, dat alle daghen allieche heyligh sijn, en alle creatueren Gods allieche goet sijn, ende wi en hebben in dat gen sijn Euangelie gheen onderschept tusschen den eenen dag en den anderen, oft tusschen de een spijse en de ander. Dit was den Jode in dat oude Testament gheboden in Noples wet, want als de heylige Euangelist Lucas seynt. De Apostelen waren vergadert om te raden of men de heylighen Noples wet oock gheuen soude te houden.

Wi hebbe meer tehoude van de Joden, tegens. Peeters ghebot.

Matth. xv.

Alle daegen sijn

de gelouighe vry

Act. xv.

Gheboden.

en si hebbē gessotē, dat na der tyt dat dat Euan-
gelie Gods gheprediet was, nicmant en soude
Moses wet houden. Hierom die Moses wet
noch houden wil, recht oft hi anders niet salich
en mochte werden, die doet teghen het ghebot
Gods ende der Apostelen. Moses gheboden
sijn, vaken, bieren, en de quater temperen te hou-
den, dit te eten ende dat niet.

Dele dinghen moecht ghi wel houden, om v **Dns be**
bleesch te castjen, maer ghi en moecht gheender **trouwē**
te wils mepnen, dat ghi daer toe verboudē sijt, **op de**
want en eet ghi daerom des vrydaechs gheen **werckē**
bleesch, viert ghi daerom die heplighe dagē, dat **wortber**
ghi mepnt, dat ghi daer toe verbonden sijt op v **ordeelt.**
salichept, so en suldi alleē gheen loon hebbē voor
vaken en bieren, maer ghi doet sonde met v va-
ken en bieren, en het waer beter, dat ghi op den
goeden vrydach bleesch atet, dan dat ghi mepnt
dat ghi dat niet doen en moecht.

Nie mant en moet mepnen, dat hi sonder
Moses wet niet salich en mach worden.

Capittel. viij.

Jerom suldi weten dat ons Godt ghee. **Mar. xij**
nen heplighen dach en heeft ghebodē te **Mat. xij**
vieren, noch Paeschdach noch sondach, **Luce. vi.**
en hi en heeft ons niet gheboden dat wi eenigen **Luc. viij.**
dach sulde vierē oft vaken, oft sonder bleesch we **Luc. xiiij.**
sen. Daerom en sult ghi niet mepnen, dat ghi **Joā. vij.**
sonde doet, als ghi v vaken oft bieren breket, **Joan. ix.**
oft als ghi op quater temperen bleesch eet, want **timo. iij**

Van tweederley

dit en heeft ons Godt nergheus gheboden, mer hi heeft ons beuolen, dat wi gheen onderschept en sullen maken tusschē den Sabboth en den anderen dach. Doen hi op den Sabboth ghesont maecte, ende dat wi gheen onderschept maken en sullen tusschen die spijse, want alle creatuerē Gods goet sijn, ende want hi Petro gheboden heeft, dat hi gheen onderschept maken en soude

Galat. i tusschen de spijse. Dit was Moyles wet, daer wi nu vñ af sijn, want Moyles wet en was anders niet dan een figurē en een prophecie van dat Euangelie, als sinte Pauwels schrijft tottē Galathē, daerom suldi eens voor al weten, dat wi sonder Moyles wet salich moghen worden, als sinte Pauwels schrijft totten Romeynen, en

Ro. iiii, ghi en moet Moyles wet niet houden, recht oft De wet li v̄ van noode waer om salich te worden, want en maect hondt ghise met allinckē meyninghe, so en doet niemant ghi gheē goet, maer groote sonde. Die dā Moy salich. les wet wil houdē, dat is, die daer wil vastē, die de heplige daghē wil vierē, die quatertemperen houdē, die gheē vleesch en wil etē des vñdaechs oft op ander daghen, die sal aldus dencken.

Hoe dat ghi Moyles wet houden sult dat se v̄ baten mach.

Capittel. xi.

SJet lieue Heere, ick dancke v̄ daer voor dat ghi dat iock ende den last van Moyles wet doer dñn Euangelie, ons afgenomen hebt, en dat ghi alle daghen ons allijcke

Gheboden.

heplich ghemaect hebt, en dat ghi ons alle spijse
gheoorloft ende ons toe ghelaten hebt, ick weet **Wrechte**
dat ick niet eenen dach en behoeue te vieren oft **gelooue**
te vasten, noch op eenighen tijt mi van vleesch te **vā men-**
onthouden, ick weet dat ick alle dinck altijt wel **schen ge-**
eten mach, niet te min, ick en wil mijn recht altijt **beden.**
niet volghen, ick wil mi wat ontrecken van tghe
ne dat ick ghedaen mocht hebben. Ic weet dat ic
des vrydaechs so wel vleesch mach eten als des
sondaechs, maer ic wil mi ouermidts mijn weel
dich ende rebel vleesch oft dat ick mijnen crant-
ken broeder niet en wil schandaliseren die noch
doer Gods woort niet te recht geleert en is, wat
op dien dach ontrecken van dat ghene dat ick
wel ghedaen mocht hebben, ende ick wil op dien
dach vasten oft sonder vleesch wesen, op dat ick
in daer mede behaghen mach.

Als ghi niet sulcken vryen wille diert oft va-
stet oft in sonder vleesch onthoudt, dat moechdi
ghi wel doen, want dat is Gode aengheuaem,
maer ghi en sult dat niet gelouē, wāt ghi en sult
in daer niet toe verbindē, noch ghi en moecht oec
niet mepnē, dat ghi dan sonde doet, als ghi dat **Al tghe**
weder inbreekt, ende mijnen raet is, dat ghi **ne dat te**
dat somtijts inbrecen sult, op dat ghi moecht we- **gen ons**
ten, dat ghi daer niet in gehouwen noch toe ver- **cōsciētie**
bondenen sijt, want mepndt ghi dat ghi sonde **is dat is**
doet, als ghi dat breekt, so sijt ghi weder onder **sonde.**
Moses wet geualen, ende ghi en sijt dan gheē
Gods discipel, maer Moses discipel, want ghi

Van tweeder ley

meynt dat v' Moyses wet noch vā noodē is om salich te worden.

Oft wi Moyses wet noch wel houdē moē ghen. Capittel. x.

Mechte periant braghen: En behoerē ick dan niet te houdē van Moyses wet, en en sal ick dan de geboden Gods niet houden; want die sijn dock in Moyses wet. Ick aantwoorde weder, dat ghi niet schuldich en sijt Moyses gheboden oft wet te houden, ten si dat si weder op en uventue in dat Euangelie gheboden sijn. Want nu de gheboden wederom ge-

mat. xiiij
Marc. x
Luc. x.

boden sijn van Godt in dat Euangelie, daerom sijn wij die schuldich te houden, simpellick als der letteren als si gheboden sijn; wt gheminnen den, dat Godt noch die Apostelē van Gods wegghen niet gheboden en hebben, dat is; dat wij die heplighen sullen vieren, ende dat ghebod is niet die oude wet daer, ende wi sullen gheestelick verstaen ende houden, dat is; wij sullen in

Hoe wij onse herte vieren ende maken Godt daer een den Sabbathoectijt, ende niet als de Joden deden, die van both sulhaen wtwendighe wercken ende arbeit in vieren. Ende niet der herten waren si met allen sonden besmet.

Dit en is den Sabbatho niet die Godt ghemient wil hebben, nise Godt wil in onse herten een feest hebben, als de Propheet Esaias te voren xvi. reinghepropheteert hadde. Ende daer sal comē (sept hi) wt dese maent een ander maent, en wt

Geboden.

Desen Sabbath een ander Sabbath. Desen Sabbath is, dat wi sullen nieren van onse wercken, en van alle verdienstken ledich staen, ende alleen in Gods verdienstē ende wercken onse hope, ge looue ende toeuertlaet hebben, dat wi also alleen sullen rusten in Godt en niet op ons seuen. En sinte Paulus schrijft totten Collossen. Niemand en sal v verdordecen dat ghi eet oft drinkt anders van v in Mopses wet geboden was, oft dat ghi den Sabbath oft ander seellen na der wet niet en hiert, want dat en behoeft ghi niet te houden, want het en waren maer altemael si gueren, die nu doot ende te niet sijn.

Waerom dat wi noch veel dinghen wt Mopses wet houden.

Capittel. vi.

Alle de heplige kercke heeft veel dinghen wt Mopses wet aenghenomē, niet dat si van noode sijn tehoude ontsafich te worde, mer wāt si tot eenē raet sijn, en een bequaetheit totte dienst Gods. Exēpli gratia, De Apostelē en onse lieue Heere die hieldē haer aenemael en ghebenedijde dat broot, in haer cleederē die si dagelijks dweghen, De Pausen en Bisschoppen om meer reuerentie te hebben tot dat aenemael, so wilde si gedenckē een goede maniere vā ornamenten, diemē onder dat aenemael aendoen soude. En wāt nu Godt selue int oude Testament des ouerste priesters Zarū cleederē wilde beschriue wat hi in sijnē dienst aentreckē soude, so wilden

Alle ceremoniē moeten geschien tot beteringe vā onsen naesten.

Van tweederley

Dns die lieue heplige vaders lieuer nemen, dat Godt
rechten selue ingesedt hadde, dan dat si wt hem selue ee
sijn deel nieu maniere wilden bedencken, en dier gelijckē
wt Mo want wi hier opter werelt sonder rechten niet se
ses wet uen en mogen, want wi moeten seker wetten en
genomē rechten hebben, daer wi na oordeelē. Aldus wil
 den de heplighe vaders wt Moyses wet lieuer
 wat nemen die Godt selue ingesedt hadde, dā si
 wt haer seluen wat nieuws wilden bedencken, ex
 empligracia. Men houdt hupden noch, dat die
 met een beest sondicht, ghedoot wordt met de
 beeste. Hier moestmen een nieu recht oft oordeel
 op binden. Nu want Moyses daer een sentencie
 af gewesen hadde, doen wilden de lieue oude va
 ders lieuer na Gods rechten oordeelen, dan dat
 si wat nieuws wilden dichten, dier gelijcken is ooc
 banden genen die daer een ioucfrouwe ghewelt
 heeft aengedaen, oft die met haren wille gheson
 dicht heeft. Item, dan tienden den priesters te ge
 uen, en oft een vrouwe wat gheloven mach die
 eenen man heeft, een hint dat noch ouders heeft,
 op dese dingen moestmen al nieuwe wetten heb
 ben gemaect. En want nu Godc dese braghe en
Die ge questien selue heeft geoordeelt, so wil de h. kerco
boden ke daer lieuer na oordeelen, dan wat nieuws make
des en dit heet op dat latijn Judicialia en Ceremonia
wetsijn lia. Niet te min wi en sijn nu tot de Ceremonialia
tweeder niet verbonden, dat is, tot die offerhaden en doe
ley. ten die den Joden van Godt gheboden waren,
 want si haer daerom ghegheuen waren, dat si in

Gheboden.

Christum souden geloouen die toecomende was die doer dese dinghen beteeckt wort. Maer na dat Christus ghecomen is, so heeft hi ons ander Ceremonien geleert en achter ghelaten, als dat doopsel en auentmael sijns vleeschs ende bloets, daer doer wi geloouen, dat Christus warachtich vleesch en bloet wesende, ons van de wet, sonde, doot en helle verlost heeft, dat wi nu niet meer tot de wet verbonden en sijn, die ons van Christo toecomenden leerden. Maer hi heeft ons een wet der liefden achter ghelaten, dat wi een pghelijc ken doen sullen, als wi wilden datmen ons dede. En alle die Judicialia, dat sijn de wetten en geboden, ende die van die broederlike liefde ende reendzachticheit der Christeliker gemeyntē tracteren en leeren, sijn wi also wel schuldich te houden als de Joden.

Van de gheboden des Enangelijns daer wi toe verbonden sijn

Capittel. xij.

Ich hebbe u gesept, dat ghi niet verbondē en sijn opt verlies uwer salicheit, tot de geboden der menschen, noch tot de geboden des wets Moysi, maer alleen tot de geboden des Enangelijns. En dese gebodē heeft godt ons heel weynich en roet gemaect, en hi en heeft ons niet willen beswaren met de sware borden des wets Moysi, welke wet niemant en mochte dragen (so Petrus seyt) oft volbrengen. Ende de wet alsuense al hadde volbrocht, so en mochte noch niemant salich maken, als ic in dit

Die ge-
boden
Gods
sijn we-
nich.

Van tweederley

eerste boec v geleert hebbe. Daerom, op dat tot
 de gebodē gods en die wet gods niet ghenochte
 in ons hertē soude dragen, so heeft godt de gant
 se wet in twee woorden bescloeten, en heeft ons al
 leen gebodē. Dat wi godt sullen lief hebben bo-
 ren al en ons euen mensche als ons selue. Godt
 en heeft niet gebodē wat wi doen sullen en wat
 wi laten sullen, gelijk als Moyses wet besche-
 uen hadde, mer hi heeft ons alleen geboden, dat
 wi malcanderen lief souden hebbē, ghelike als hi
 sept: Dat is mijn gebot dat ghi malcanderen lief
 hebt, en op een ander stede. Daer wt salmē mer-
 kē dat ghi mijn discipelen sijt, is dat sake dat ghi
 malcanderē lief hebt, en sint Jan die sept. Daer
 wt wetē wi dat wi kinderē gods sijn, is dat sake
 dat wi ons broeders lief hebbē. En sinte Pau-
 wels. Dat wi niemant niet schuldich en sijn, dan
 dat wi malcanderen lief sullen hebben.

En Godt en heeft ons anders niet geboden,
 dan dese twee liefden, en hebben wi die, daer mo-
 gen wi mede salich wordē. Nocht pemāt broe-
 gen: Behoene ich dan de gebodē niet te houden.
 Alle de ghene die Godt lief heeft, die hout sijn
 gheboden, en men behoefde v niet te ghebieiden,
 dat ghi niet dootslaeu noch steien en soudt, want
 die Godt lief heuet, die en doet dat niet. Daer
 daerom heeft ons Godt wtwendige dingen ge-
 boden, dat wi souden hebben, daer wi ons liefde
 in toonen souden, ende daer wi ons liefde in oef-
 tenen souden.

die
 gebodē
 sijn
 dat

Gheboden.

En de gebode Gods sijn meer hoor de sondi-
gen mēschē, dan hoor de rechtuaerdige, wāt die
rechtuaerdige en behoene geē gebode, wāt si doe
van hē seluē dat godt aengenaē is, ende de liefde
gods die si hebbē die leert haer wat si doe sullen,
en wat si late sullen. Mer de quade mēschē die be-
hoene de gebode gods. Ten eerste, wāt si de lief-
de gods niet en hebbē, so moeten si de gheboden
gods wt wēdich hoor haer beschreuen hebbē, op
dat si daer mogē wetē wat si doe sullen en wat si
late sullen. Ten anderde, moetē si de gebode gods
hebbē, op dat si siē mogē haer epgē booshept en
onwtromēhept, en dat si wetē mogen, hoe grof
felijc datse godt hert hoornt hebben, en op datse
also haer seluen mogen verootmoedigen, en van
godt genade begeeren, want en warē daer geen
gheboden, so en soude allulcken groyen men-
schen niet weten, dat si godt verthoornt hadden.
En daer on sijn de gheboden den quade men-
schen van noode, dat si haer sondē daer doen mo-
ghen bekennen (als sinte Paulus scrijuet tot
den Romeynē int. viij. Capittel) en den rechtuaer-
digen mēschē sijnse profijtelic, op dat si mogen
hebben, daer si haer gheloooue en haer liefde tot
godt mogē bewisen en oeffenen, en daer toe doet
si ons ooc weten, wat Godt behaechelich oft con-
trarie is. Alus, al is dat sake dat ons godt niet
gheboden en heeft, dan dat wi hem en ons broe-
ders lief sullen hebben, niet te min, die gheboden
sijn ons ooc al nut ende van noode.

Rom. iij

Gal. iij.

Van tweederley

de gebo
den sijn
ons aut

Hiermoecht ghi wt merckē, dat godt niet son
der sake de gheboden wt Moses wet in sijn
Euāgelium heeft geset, op dat die groue en plo
pe mēschē niet en soudē mēpen, dat si daer niet
toe verbondē en warē, en dat si haer niet en soue
dē verlatē op de liefde, die si mēpnē dat si hebbē
en die si niet en hebbē. Wāt haddē si warachtich
de liefde gods en haers euen kerstē mensche, so
en behoefde si de gebode gods niet. Dat is, men
en behoefde haer niet te gebiedē, dat si dan goet
doen soudē, want de liefde brenget eenen men
sche daer toe, dat hi de geboden gods houdt, als
onse lieue Heere seyt Johannes int. xiiij. Die mi
lief heeft die houdt mijn gheboden.

Wocht pemāt bragē. Iek laet dat toe, dat die
liefde eenē mēsche goet laet doē, mer niet te min
die liefde moet seker werckē hebben, dat si weet
wat si doen sal? Iek antwoorde wederō. Dat die
liefde geen boozschreue wercken en behoeft, wāt
de liefde en can niet d'walen, hebt ghi de liefde
gods, wat ghi wt liefde doet, het is godt aenge
naem, al waert in hem seluē ooc anders quaet,
wāt als S. Pauwels schryft, die Godt lief heb
ben, die coemt alle diuck ten belken. En als sint
Jan seyt. Die van Godt is, die en can niet sondi
gen. Gelijc als twee vriedē die malscanderē lief
hebben, wat den eenē den anderē doet, si nemē
al hoor dat beste, en si en connen in malscanderē
niet mildoen, want de liefde excuseret altemē
wat si malscanderen doen,

L. Joā. iij

Gheboden.

Mochte niemāt bragē. **M**ach die een die ander onder dese liefde niet beziengen oft hertoozen, en is dat geen sonde? **J**e antwoorde weder: **J**ik sake dat die een den anderen onder de liefde bedriecht oft vertoozt, so en is daer geen liefde, mer de liefde is al doot, wāt also lange als si malcanderen lief hadden, so lange en consten si malcanderen niet misdoē.

Aldus ist met eenē mensche en met godt also lange als een christē mensche godt lief heeft, so lange houdt hi sine ghebodē, en so lange en can hi niet gesondigen. **W**er is dat sake dat hi de liefde gods verlaet, en houdt sine gebodē wt anrecht en wt pīnen, so en can hi de ghebodē gods niet volbrengen, wāt dat is de natuere van de gheboden gods so datse niemāt volbrengen en can, dā diese wt gantscher liefden houdt.

Hierom is de liefde **G**ods die meeste dnercht ende dat meeste ghebot, als hi selue seyt totten Schrift gheleerde. **D**at is dat meeste gebot, dat ghi godt lief hebt wt gantscher herten, wt alle verstant et c. **E**nde die dit gebot volbrengt, die heeft de gantse wet volbracht, wāt alle de Propheten en wet hanghen wt dit een ghebot.

En dit is de sake, dat godt ons alleen gheboden heeft, dat wi hem souden lief hebben, als hi spreekt tot sint Jan int. xiiij. cap. **D**at is mijn gebot, dat ghi malcanderen lief sult hebben. **R**echt oft hi segghen wilde. **W**ilt ghi weten wāt ghi doen sult, dat ghi malcanderen sult lief hebben,

Gheboden

de beste want hebby malcanderen lief, so hebby my oock
meester lief, ende dese liefde sal v leeren, wat ghi doen
is de lief sult. Hierom is die liefde die beste meester die
de, wi crighen moghen. Ende God en heeft ons an-

Ro. viij

Wie de
ghene
sijn die
Godt
niet toe
en co
men

Ro. xij

Geloo
ue

ders niet beuolen, noch te valken, noch te vieren
noch sonder vleesche te wesen, noch te kercken
te gaen etc. God en heeft ons gheen dinc bison
der geboden, maer wat ons die liefde gods, en
de die heplighe gheest, die de liefde in ons blegt
ingeeft, dat sullen wi doen, ende dat is gode aere
ghenaken, ende daer moghen wi mede verdiene.

Wat alle die ghene die daer die liefde gods heb
ben, die doer den gheest gods worden bewe
ghet, schrijft sinte Pauwels, dat sijn kinderen
Gods. Ende die den gheest Gods niet en heb
ben, seyt hi, die en comen gode niet toe. Ende al
de de ghene die den gheest gods heeft, die heeft
de liefde gods, die de liefde gods heeft, die hou
det die geboden gods. Aldus en walt van geens
noode dat god veel gheboden behoefde te geuen.

Mer hi heeft alleen dat een ghebot ghegeuen
vander liefde. Want Paulus seyt, Alle ghebo
den brengot die liefde mede, ende alle gheboden
vervullet ende volbringhet die liefde. Daerom
als ick v in dat eerste boeck gheleert hebbe, so
moet een kercken mensche dese ordinancie hou
den. Erst sal hi sekerlich ghelouen, dat hem
godt sijn sonde en sijn erfghenaem gemaect heeft
van sinder gloien. Dit desen ghelouue sal hi
vercrighen sekeren hope, dat hi dat sekerlich

berwachten die liefde t'c godt, want hi hem so groot ghe- **Hope.**
 maect heeft en so veel beloest henet. Als hi godt **Liefde**
 lief henet, dese liefde doet hem die ghebode gods
 houden. Ende die aldus die gheboden gods on- **Wet**
 derhondet dat is een kersten mensche, ende an-
 ders niemant. Si moghen den name wel hebbē
 maer si en sijn gheen rechte kerstē mensche. En
 de wercken die wt alsulcken oorspronck comen, **Wat**
 die en sijn god niet aenghenaem, want si en co- **wercken**
 men niet wt driheyt des gheloofs, of wt de lief- **gode aē**
 gods almachtich, niet si comē wt bedwac en dit **genaē**
 sijn alreinalē Mopses discipulen, en niet Christi sijn
 Jesu ons Heerē, wāt niemant en is vaer gods
 discipel dan die sijnē gheest ontsāghē henet, en
 niemant en heeft den gheest gods dā die hē wt
 liefden dienē, niet wt bedwac, wāt godt en wilt
 geenē gedwongē dienst hebbē, want als hi ons
 herte niet en heeft, so en begheert hi onse wer-
 ken niet. En dāt is die principale sake dat godt
 int nieuwe testamēt so weynich gheboden heeft
 ghegheuen. Wāt als ich v segghe, hi en wil ghee-
 nē ghedwāghē dienst hebbē, maer hi wilt hebbē
 dat wi wt ons seluen en wt liefde goet sullē doe
 als die propheet David sept. **De lief**
 rabo tibi. En we e dā die monikē, die daer mey- **de heeft**
 neu, dat si godt grootē danc doen, als si haer din noch
 gē holdē, daer si ouermidts bedwac, des regels wt
 toe wordē gedwongē. Alle de ghene die so go- **noch be**
 de dienen, die hebben **Mopses wet**, ende si sijn dwack

Van tweederley

Moses discipulē. Wāt de liefde gods en heuet
geen seker werckē, noch gheen wet daerse mede
bedwonghen wort. Want behoefte bedwanch,
so en is dat geen liefde, wāt de liefde loopt van
selfs sonder wet. Als ghi dan wt dat ghelooue
en wt hope de liefde gods hebt ghecreghen in u
herte, so sijn daer de gebodē gods, daer ghi v lief

de in bewijlen en thoonen moecht op dat

ghi een oorlake moecht hebben

gode wat danck te doen

Welcke gheboden

hier na vol

ghen.

Dat anderde

deel des boecs, van die thien ge-
boden des Heeren.

Van dat eerste ghebot, en hoe dat men
holden sal, niet na Moses wet,
maer na dat Euangelium.

Dat, J. Capittel.

Dat eerste Ghebot.

Dat eerste gebot is, dat wi niet meer dan eenen Godt en sullen hebben. Dit gebot en can niemant volbrengen, die daer in eenighen dingen sinen troost ende toeverlaet soect, dā in Godt, want daer hi sinen troost ende toeverlaet af soect, dat is dan sinen godt, het sijn dā van heplighen oft van eenighen mensche, oft in gelt ende goet, oft in ere oft in eenighen staet, oft in saechte daghen sijns leuens. Waer een mensche sijn vertroostinge af begeert, dat is sijn godt en die mensche doet althijt afgoderije, wāt Godt en wil niet hebben, dat wi eenighe goden sullen dienen, dan hem alleen, als hi seyt, dat niemant twee Heeren ghelijck dienen en can. Want hi wilt hebben, dat wi alle onsen hope en troost vā hem en in hem sullen soecken, ende dat wi oock niemanden anders onsen noot en sullen claghen dan hem alleen, want als wi Godt verlaten en keeren ons tot ander dinghen, om troost te soecken, waer wi ons dā toe keere, dat is onse Godt, En hierom doen si altemael tegen dit ghebot die haer hope en troost in de heplighen setten, in sinte Sebaltiaen, Anna, Rochus, Christophorus, Barbara etc. Dese hepligen valtmē ende viertmē, en men heeft daer meer betrouwen op dan op Godt selue. Dit drijft de Duuel, op dat hi ons mach brenghen tot afgoderije, en dat wi ons hope niet in Godt, mer in de hepligen souden sette. Hierom suldi eens hoor al seker wetē, dat

Alleē eenen godd sullen wi hebbē.

Deute.
xxxij.

De ghe
ne die ha
ren ho
pe in de
hepligē
setten.

Dat eerste

Hoemē
de hepli
ghen ee
ren sal.

wi de heplighen niet en moete aenbidden oft lo
uen, maer wi sullē Godt alleen aenbiddē en lo
uen in sinē heplighen, dat is, wi sullē louen ende
prisen ende verwonderen die goethept en genē
de Gods, dat hi sulcke dinghen doer sinen hepl
ghen gedaen heeft ende doet.

Item, teghen dit gebot doen, die eenighē hope
setten in ghebeden ende in rollen te lesen oft bi
haer te dragen, op dat si moghē perikelē des wa
ters en des doots ontgaen, oft die daer ghebe
den leelt, om sijn doot te horen te weten, oft op
dat hi niet en sal steruen onghetriecht oft onbe
recht. Alle de ghene die dit ghelouen, die doen
afgoderijē, want de dupuel heeft de rolle ende
die ghebeden gedicht, doer onghelerde Moni
ken, ende ick beuele alle menschen die sulcke ge
beden oft rollen hebben, dat sijse verbrandē. En
de hebdi ghelt, en wilt ghi Godt danck doen, so
coopt die rollen en boecken en verbrantse, want
also lange als die boecken inder weerelt sijn, so
en is daer gheen raet toe, datment sal mogen be
teren, want de ongelerde en de wijuen dit mala
canderen na leerē, ende het is warachtich afgoe
derijē, en teghen dat eerste ghebot.

W hindinen noch ander menigerley tooer
rijē in de toerelt, bisonder onder de vrouwen.
Item teghen dit ghebot doen alle de ghene die
ghelouue hebben in wijeheterijē, in tooerijē, in
beelden oft menschen, met woorden oft met crup
pen ghelont te maken,

Ghebat.

Item die ghelooue hebbē in roepē der **Wanen** oft ander voghelē des hemels. Item, alle de ghe-
ne die daer onderschept hebbē, op wat dach dat
men sal een hups timmerē oft een hups vrou ne-
men oft dier ghelijckē. Item, die daer haer cozen
opten acker seeghenen, voor reghen, voor water
voor beesten, voor blixem etc.

Item, die daer den crancken wat aen den hals
hanghen, om ghesonthept te vercrighen.

Item, die daer ghelououen touerije, ende din-
ghen die de heydenen int der menschen handen
connen sien.

Item, die ghewoonte die daer nu in de we-
relt is, datmen de heplighen aenroep oft eert,
voor crancheden des lichaems, als sinte **Corne-
lius** en sinte **Johannes** voor de vallende siecte,
sinte **Martin** en **Rochus** ende **Sebastiaen** voor
de pestilentie, sinte **Christophorus** voor pijl en
vloot. Dit ghelooue, alment nu ghebruyct, en
is anders niet dan afgoderije, want li betrouwē
meer op dese heplighē, dan op **Godt selue**, en si
mepnen dat de hepligen ouer de cranchedē meer
der macht hebbē dan ouer ander gebreken oft dā
ander heplighen. Ende men bidt sinte **Rochus**
nergens voor aen, dan voor pestilentie, en sin-
te **Jeroen** nergens voor, dan die wat verloren
heeft, en sinte **Appolonia** nergēs voor dan voor
de tandē, en dier ghelijckē, recht oft de heplighen
anders gheē macht en haddē, dan alleen in dese
dinghen. Dese dinghen heeft de dupuel oude wi-

Dat eerste

Toouere
rñe ghe
schiet en
waerō,

uen gheleert, en die leeren hoort aen. En onse lieue Heere verhenget dicmael, dat na ons gheschiet, dat doet hi daerom, wāt wi van hem gaen, ende setten onsen troost in menschen oft heplighen, oft toouerijē, dat wi souden in ons onghelooue gesteret worden, want wi en dencken niet dat ons Godt sal verlichten, ende so gheeft Godt den duyvel de macht, dattet dicmael gheschiet na onse ghelooue, ende so verhoort ons Godt tot onse onsalichept, want het is den toorn Gods, op dat wi in ons dwalinghe gheconfirmeert moghen worden.

Een tee
ken des
toorns
Gods.

Dele dingē en doet hi niet die God lief heeft mer die settet al sijn hope en troost in Godt, en hi beneelt Godt sijn gelontheyt en sijn crāchept, wāt hi is daer mede te bredē, wat hem Godt toefepnt, verblidēde hē so in tegespoet, gelijc alst hē altemael mede loopt, want dat plach een teeken te sijn, dat hem godt verworpe heeft, als hi tijtlick voorszpoet heeft, bi namen, als hi daer Goede oft eenige heplighen omgebeden oft gheert heeft, die nu sinte Erasmus des sondaechs een keerste offeren, op dat si rijck moghen worden. Item, als een mensche berepdt is alle dinck van Gode te draghen, coemt hem van ongheluc ouer dat is dat sekerste teekē, dat hi een kint gods is. Want als sinte Paulwels schrijft, Godt die raestijt alle de ghene die hi lief heeft.

Heb. xij.

En hierom die om tijtlick voorszpoet de heplighen biddē oft eeren, die doen tegen godt, wāt

Ghebot.

si en soeckē de eere gods niet, maer haer eyghen profijt en ghiericheyt. En als een mensche anders wat soect dan gods eere, so doet hi afgoderije, want tgene dat hi dan soect, dat heeft hi lieuer dan godt, ende wat hi lieuer heeft dan God dat is sijn godt, het si dan ghelt, goet, eere, voor spoet, ghesontheyt, wellust etc. In desen dinghen mach een mensche also wel teghen dat eerste gebot sondigen, oft hi afgoden aenbede. Ende wāt niemand dese dinghen, als ghelt, goet, eere, ghesontheyt ende voorspoet en can verlmaden, dan die de liefde gods heeft, so en can noc niemāt dat eerste ghebot volbrenghen, dan die Godt lief heeft, ende die godt lief heeft, die volbrenghet, want en volbrenghet hijt niet, so en heeft hi Godt wt groude sijns herten niet lief.

De Jode die en volbrochten dit ghebot niet, wāt si waren dicmael rebel en murmurcerde tegen godt, en si hielent wt ancxet en breefe, niet wt liefde. En wie gods gheboden houdt, alleen daerom, wāt dat gebode is, die en volbrenghet dat gebot niet, maer also veel als in hem is, so wilde hi wel, dattet niet gebode en waer, en als hi dat wil so en is hi niet met godt, maer tegen godt, al ist sake dat hi dat gebot van buytē schijnt te houden wt bedwanc oft ancxet der pinnen, also hieldē de Joden de geboden gods, en daerom en conden si de geboden niet volbrenghen. Ende hierom, doen Godt sijn wet gaf int Euāgelie, heeft hi den dwanc ende den ancxet van ons ghenō-

Wat wi lieuer hebben dā godt, dat is onse godt.

De iode en volbrachte de gebode gods niet.

Van de gene die wt breefe der pinne doet.

Dat eerste

Ro. viij.
De ghe
boden
gods sal
men wt
liefsden
houden.

Hoe wij
altijt
vriende
Gods
moghen
bljuen.

men, ende heeft ons gheboden, dat wij sijn gheboden wt liefde souden houden, want de liefde volbringt alleene die gheboden, Ende daerom seyt ons lieue Heere: Ick en ben niet ghecomen om die wet te breken, maer om die wet te veruullen, dat is, ick ben ghecomen, dat ick de wet haer volcomenheyt wil gheuen, ende dat ick v leeren wil, hoe dat ghi de wet sult moghen volbrengen. Hebt Godt uwen Heere lief bouen al, wt den gront dijns herten, want de liefde die veruult alleen die gheboden. Ende ist sake dat ghi v somtijts outgaet in de ghebode Gods, in haesticheyt, in toumicheyt etc. hebt ghi de liefde Gods, so en cant v niet hinderen, want het is ghenoech dat ghi v onvolcomenheyt bekennt, en want ghi Godt lief hebt, so wilt ghi gheern alle sijn gheboden houden, maer ouermidts crancheheyt des vleeschs so treedt ghi die ouer. Dese crancheheyt ontschuldicht de liefde, want ghi wilt het gheerne houden, en het is v leet dat ghi uwe Godt, dien ghi lief hebt, doer v crancheheyt vertoornet. Dese onvolcomenheyt suldi altijt beclaghē, want die heeft ons God daerom gelaten, op dat wi altijt een oorlake souden hebben, dat wi ons voor Godt herostmoedighen moghen, want dat beclaghē, dat wi wt de liefde Gods doen, dat maket dat wi altijt Gods vrienden en de kinderen bljuen.

Van dat anderde ghebot, ende wat daer onder besloten is, Capittel. ij.

Ghebot.

Dat anderde ghebot is, Ghi en sult den naem Gods niet ydelic in uwen mont nemen, dat is, Ghi en sult wt der gewoonte en wt lichtvaerdicheyt den naem Gods niet noemen. Dit gebot en wordt heden des daechs niet holbracht, dan van seer weynich wtuercozē Christiē mensche, die in alle dingen de eere gods soecken. Teghen dit ghebot doen alle de ghene, die daer vermaledijden, bloecken ende blasphemeren, gelijc als men hede des daechs seyt: Godt geue v dupsent dries. Itē onder dit gebot wort ons verbodē, dat wi niet sweerē en moeten, ten si dattet nootfakē is om meerder goet, dat daer doer den eedt comen mach, want in sulcke sake heeft Godt en de Apostelē selue geswozen, *Roma. i* *Paulus* *swoer.* *Te swe* *ren wt* *de ghe* *woote.* Desen swoer. *Te swe* *ren wt* *de ghe* *woote.* Dicmael opgesedt hadde bi haer te comē. Desen swoer. *Te swe* *ren wt* *de ghe* *woote.* eedt dede Paulus daerom op dat de Romeynen souden weten, hoe sochfuldich dat Paulus voor haer ware, op dat si hē so veel te beter ghehoouē souden. En sulckē eedt die om goet oft tot de eere Gods gheschiet, die is alleē toegelatē en sonder sonde. Nu vindtmen een gewoonte datmen *Te swe* *ren wt* *de ghe* *woote.* sonder alle nootfaken sweert, wt een quade gewoonte, als bi Godt, bi Gods liden etc. oft bi de waerheyt, bi mijn siele etc. Dit is altemael tegē dat ghebot Gods, al ist sake dat wi Godt in onsen eedt niet en noemē, ghelijck als, op mijn siele, wāt ons lieue Heere heeft ons verboden int Evangelie, dat wi niet sweeren en sullen, noch

Dat tweede

by den hemel, noch by der aerden, noch by die stat
van Hierusalem, noch by v' hooft. **W**t dese woor-
den mogen wi mercken, dat wi nergens by swee-
ren en moeten, want in allen dingē is de wet des
Euangelij's volcomeliker dan Moyses wet, ende
wi sijn swaerder tot de geboden verbonden dan
de Joden waren. Den Joden en walt niet verbo-
den dat si niet sweeren en moeltē, maer dat si gee-
nen valschen eedt doen en souden. **W**s is ghebo-
den int Euangelio, niet alleen dat wi geenē val-
schen eedt en souden doen, maer dat wi niet alle-
niet sweeren en souden. **W**ant die wt de gewoon-
te sweert, die doet dicwils eenen valschen eedt, en
men geloouet althijt veel beter eenen man, die son-
der swerē seyt allis, dā de gene die daer niet veel
sweren meynt gehoor en gelouue te crighen. **A**-
lso leert ons Heere, dat onsen eedt anders niet
en sou sijn, dan ja en neen. **I**tem die tegen dit ge-
bot doen alle de gene die daer liegē en niet schoo-
ren sal. **n**e woorden ander lieden bedrieghen in coonen-
schap, en daer sweeren si op, dat so goet is. **I**tem,
dit sult ghi voor een generael regel houden, dat
ghi wt v' seluen niet sweren en moet, dan alleen
als ghi daer toe gedwongen wort van nootsake
oft om uwen wil, oft om v' enen menschen wille,
ende dat sult ghi althijt doen, om meer goets dat
doet uwen eedt cotten mach. **A**lso swoer Paulus
dicwils, en also swoer Godt Abrahe, dat sijn ge-
sachte soude worden verbrept, als de sterre des
hemels. **E**n also swoer Godt de vader dat hi wil

De wet
des enā
gelij's is
volco-
mender
dā Mo-
yses wet.

Maerō
mē swe-
ren sal.

Rom. x.

Ghebot.

de seynden eenen anderen Priester, die niet en soude weten bā Narons geboorte, dit dede godt daerom, op dat wi daer aen niet twifelen en souden, so Paulus in sijn Epistolen beschrijft. Item tegen dit gebot doen alle de gene, die in haer ongeluc en crancheden, den name Gods ydelic in haren mont neimen, dat is, die op Godt murmureren en clagen oft blasphemeren, want een mensche moet bereypt sijn alle dinc van godt te dragē goet en quaet. Want Paulus seyt: Wi en leuen ons niet, want ons leuen en doot comt godt toe. Dat is, alle onse gesontheit en stercheit en wi seluen comē Godt toe, want hi ons dat altemael gegenen heeft. Also, worden wi nu hier oft crāc, ofe dat wi ooc steruen, seyt Paulus Rom. xiiij. niemant en sal droeuich wesen, want oft wi leuē oft steruen, wi hooren altijt godt toe, dat is, wi sijn hem eppen, hi mach dan wel met ons doē dat hi wil, en wi sijn schuldich Godt in allen sinnen wercken te dancken ende te louen, als Job ende meer andere hepligen deden, ende als sinte Paulus. Want een mensche sal Godt altijt dancken, en daerom arbeypden, dat den name gods in alle dingen geloofst en geheplicht worde, het hare of het ga hem wel oft qualick, daer en sal hi niet na sien. Dit en can niemant volbrengen, dan die de liefde gods heeft. Gods knecht, dat is die godt om sijn loon, om boorzpoet ende om gesontheit dient, oft dier geliken, die en can dit gebodt niet volbrengen, want hi en begeert niet, dat die wil.

Gods
knecht
en vol-
brenge
de gebo-
den niet
maer
Gods
sone.

Dat tweede

le gods en die name gods sal wordē geprefen oft
geheplich, maer hi begeert sijn profijt en dat ge
ne dat hem nutste is, ende niet dat totter eeren
gods is. Dese mensche en braghen daer niet na,
oft godt ghedancet wort en sijnen naem gheleest
wort, oft niet, alleen dat si hare wille crigen, en
dat si geeert moghen wordē, en dat haren naem
ontsien mach wordē voor de mensche. Alsulcken
mensche laten alle oncere uer den naem Gods
gaē, wāt wat si tegē godt hoorē oft dē sinē, si en
straffent niet. Mer hoorē si wat, dat tegen haer
eere en tegen haren naem gaet, dat verant woor
den si en si straffent, dese mensche onteeren altes
mael Godt en den naem gods, en si nemē hē pde
lic in hare mont, dat is, si en rekenē hē niet groot
si en passen daer niet deel op, wat si teghen godt
segghen oft hoorē segghen.

Wie de
naem
Gods
ydelic in
sijn
mont
neemt.

Hier soude alle menschen sochfuldelyc op wa
kē, en straffen die gene die daer sweert oft vloect
oft godt blasphemeert, of wt onuerduldicheyt te
gen godt murmureert, en bi name souden die ou
ders een pegelic op haer kinderē sien, en op sijn
knechte en op sijn huyfgesin, en straffense, onder
wijsense, vermanen se, als si tegen dit gebot doe,
En waert sake dat een pegelic vader des huyf
gesins sijn familie also straffe, het soude wel be
ter in de werelt toegaē. Nu vintmen ouders die
haer daer in verblidē, dat haer kinderē conuen
sweren, en vermaledie. En si houdē hoorē eere,
dat si mepen dat haer die kinderē wel sullē con

Men sal
de kinde
rē straf
fey.

Ghebot.

nen verdinghen, wāt si wel callen connē en hem seluē vertalen connē. Dese ouders sullen groote reden gheuen bi godt voor haer kinderē en haer hupsgelin. Wāt gelijcker wijs als de kinderē en Dou- de knechtē schuldich sijn harē ouders en harē hee ders bee ren gehoorlaēte sijn, also sijn de ouders en de hee deruen ren ooc schuldich haer kinderē, en haer hupsgel- haer kin sinne tot duechdē te hondē en te vermanē, als de deren. **H.** Apostel Pauwels in allē sinē Epistelē leert.

Van dat derde ghebot, hoe dattet te ver- staen is, ende hoe dat mēt hondē sal.

Dat. iij. Capittel.

Dat derde ghebot is. Ghi sult den Sab- both vieren. Alle Mopses gheboden sijn **Gal. iij.** voor die onrechtuaerdighe menschen ge- gheuen, ende niet voor die rechtuaerdige, want die rechtuaerdighe en behoeuet gheen ghebot, ende bi namen dit ghebot, wāt ten was niet dan een figurere gheboden, datmen die heplighe da- ghen soude vieren. Ende dit ghebot is nu heel- doot, ende wi en sijn daer niet toe verbonden, noch van godt noch van die Apostelē van gods wegghen. Ende dat noch veel meer is, het is ons meer verboden, dant ons gheboden is. Want het is ons so seer verboden, dat wi niet en moe- ten meppen, dat wi daer toe verbonden sijn, **Ro. iij.** dock opt verlies onser salicheyt. Want is dat sa- **Gala. v.** ke dat wi meppen, dat wi niet salich en moghen worden sonder Mopses wet ende sijnen ghebo- den, so doen wi blasphemie tegghens die gracie

Dat tweede

Gods, en ten sal ons niet baten, dat Godt doer
ons geltozen is, als sinte Pauwels ons beschrij
uet. Want als ic v gheseyt hebbe, Moples wet
is al doot. Ende Godt de vader heeft ons gebor
den, dat wi sinen sone Jesum Christum soudē
hooren, en niet Mosen, doe hi sprac: Dit is mijn
wtuercozen sone, daer ick mi seere wel in beha
ge, dien sult ghi hooren. Hieromme sult ghi wete
hoe dat Moples wet ons niet van noode en is,
na dat godt heeft gepredict, want Moples wet
en was niet dan een Prophetie, en een figure,
en een leest, daermen dat Euangelium ouer ma
kē soude, en doen dat Euangelium hercondicht
was, doen behoefde mē de leeste, dat is, Moples
wet, niet meer, want si is geestelic te verstaen en
te houden, en niet na der letteren. Nu, dit gebot
banden Sabbath te bieren is heel doot, want eē
Christen mensche en behoeft niet eenen dach te
bieren, noch sondach, noch paesdach. En alle die
gene die daer preeken, dat godt almachtich ons
den sondach geboden heeft, en dat wi dootsonde
doen als wi ons werck doen, die liecht en leert v
valsche lic, en hi bedriecht v, want hi beswaert v
consciencie, dat ghi voor groote sonde rekēt, dat
gheen sonde en is. Een Christen mensche sijn al
le daghen al euen heplich, ende alle de spise die
natuerlic is, die is hem geoorloft, ende hi en be
hoeft gheen onderschept te maken tusschen spij
se oft spijse, oft tusschen den eenen dach ende de
anderē, wāt dit was dat gene dat den Jodē bet

Alle da
gen sijn
euen
heplich.

Gheboden.

vodē was in een figuerē, wāt harē Sabbath die
beteekēt ons dat wi godt een feeste sullē maken
in onser herten, dat wi sondē vierē van sondē,
en dat wi een vry en een rustich herte soudē heb
ben van quadē begeertē en ghedachten. Tot dit
vierē ende feeste des hertē sijn wi verbonden tot
een dootsonde, en niet tot die wtwendige feeste.
Nochte nu pemat bragen. Waerō wordet ons
vā geboden, dat wi vierē soudē, hebbē alle onse
voorvaders ghedwaelt?

Je antwoorde. Dat de heylighe Bisschoppen
die ons die heylighe dagen in gelet hebbē, die heb
bēt wt goeder mepninghē ingheset, en si en heb
bēt ons oock niet gebodē op eenighe dootsonde
allmē v prediet. Mer si hebbēt hierō ingeset, op
dat se ons een oorlsake mochtē gheue dat woort
Gods te hoorē, en onse herte somtijts vā tūtelic
ke goet te keere, tot dat ewige goet. En hierō,
dat principael goet, dat op dē heyligen dach ge
schiet, dat is datmen dat woort gods prediet, en
allmē dat niet en doet, so waer veel beter datmē
niet en vierde. Wāt vierē en is niet goet, maer
daermēt om doet, dat is, om wat goets te hoorē,
te leerē en te biddē, dat is goet. Nu mepen wi
dat wi een goet werck doe, als wi van onsen ar
beft rustē en vierē, al is dat sake dat wi op dien
dach niet goets en hoorē en leeren. Wi mepen
dat vieren in hem seluē eē goet werck is, en daer
worden wi groffelkē mede verlept en bedrogē.
Want vieren en is in hem seluen niet goet oft

De sab
bath
was eē
figuerē

waerō
de fee
stē inge
set sijn.

Ghebot

niet van god gheboden

Wat vā
bierē al
gnaets
coemt.

Wen is niet goet, want wt sulcken bieren cōt alle quaet, want alle sonden meest op he plich da ghen gheschieden, want dan is dat volck ledich ende so en hebben si gheen tijt berdrif, so coemt wt bieren, dat v kinderen droncken drinckers worden, speelders, dobbelers, dootslagers, ende nacht loopers. Ende alle dit quaet comet wt ledicheyt ende wt bieren. Daer si des wercken daechs gheen oorlake toe en hebben, want dan blijft een pegelick op sijn werck, ende si verdicuē haer broot in sweet haers aensichts, als god ons beuolen heeft.

Wen is oock niet gheboden, als ick v gheseyt hebbe, dan alleen om een oorlake te hebben dat woort godts te hoorē, want wilten wi altemale dat Euangelium, so mochten wi wel sonder sonde des sondaechs ons werck doen. En daer om, als ghi steruen sult, so en behoefte ghi daer

Wat
ghibiech
ten sult
van die
heplige
daghe n

gheē consciencie af te makē, dat ghi niet gebiert en hebt, en dat v daer va niet gehogert en heeft en dat ghi dien dach, met drinckē, met spe len en met veel clappē toeghebracht hebt, dat is sonde. Wē is gheen sonde voor godt dat ghi v schoenē ghemaect hebt, oft v werck gedaen hebbet. Wen is gheē sonde segghe ick, voor Godt, maer het is sonde voor diē mēschē, dat is, die mēschen deser werelt houdent voor sonde, en si loundē mepnen dat ghi sonde dedet, waer dat sake dat si v saghē op sonda ghē oft op eenighe heplighe daghen ar

Dat derde

bedē. En wāt het nu so verre in die ghewoote
ghecomē is, datmēt niet en ghelooft, datmen son
der eenige sonde op dē sondach mach arbeidē, so
moet ghi altijt van dē recht tredē, als ic v geleert
hebbe, op dat ghi niemāt en scādaliseert, en ghi
moet die crāchept der menschē te gemoete gaē,
ende houden het ghene dat welcke ghi niet schul
dich en waert te houden, op dat niemant in v ge
scandaliseert en worde. Niet te min, ghi sult we
ten dattet Godt die Heere niet gheboden en
heeft, ende ghi sult dat alle menschen leeren, diet
verstaen connen, op dat si daer bi moghen wetē,
dat si niet teghen dat ghebot Gods en doen, oft
si door renige oorlake haer vieren inbreken. En
de dat si haer niet en latē duncken, dat si eē goet
werck hebben ghedaen, al is dat sake dat si ghe
niert hebben. Om dese twee saken wille, leere
ich v, dat ghi weten sult, dattet Godt niet ghebo
den en heeft, ende om dese saecken wille sult
ghijt alle menschen leeren, die dat verstaen con
nen. Ick en segghe v niet, dat ghi niet vieren
en sult, mer ick segghe v dattet Godt ons niet
gheboden en heeft int nieuwe Testament. Het
was dē Joden ghebodē in Moses wet, en daer
en sijn wi niet toe verbonden. Nocht yemant
braghen. En heeft dit niemant door desen tijt
geweten, is v nu die waerhept alleen gheopen
baert: Ick ant worde wederom. Dattet van be
ghin van heel doctoren is ghescreuen dat ick v
leere, ende ten eersten van sinte Pauwels in

Vieren
en is
gheen
goet
werck.

Dat derde

Colo. ij sijn Epistelen, totten Colossenien, die daer dit gebodt wilden houden na Moses wet. Item in die Epistolen totten galathen. Item, hier na heuet beschreuen die oude leeraer Tertullianus, gal. iij. die daer so oudt is, dat hi Policarpum ghekent mach hebben sinte Joannes de Euangelist discipel. Hier na heuet sinte Augustinus beschreuen, dat een Christē mensche niet verbondē en is totten heylighē dach. Dese boeckē en hebbē hi autuerē de Pastozē hare leefdagē niet gesien, oft isser daer een diet gelesen heuet, men vindet weder vijf hondert Pastozē diet niet gelesen en hebbē. Dese brengē alle die dwalinge in de werelt, en si makē v wijs dattet een gebot gods is, en si bedriegē v, wāt als ic v geleset hebbe, het is alle van Bisschoppē ingeset en gheholdē wt Moses wet, op dat het volck een oorlake soude hebben dat wouet gods te hooren.

Rom. x Het is een seer nut ghebot dit gebot, niet van sinē twegen, maer om des goets wille daert om ingeset is. Wāt als sinte Pauwels schrijft. Salmen Godt louē, so moet men van godt hooren. Salmen van Godt hooren, so moet mē vā Godt preken. Salmē van Godt prekē, so moet daer tijt en skonde toe geset sijn, dat een pegelick hē daer toe ledigen mach. Aldus sijn de heplige dagen seer profijtelick ingeset, waert sake dat mē se niet en misbruycte.

Daer sijn re veel heplige dagen,

Ma sijn daer so veel heplich dagen, dattet niet wel moghelick en is men moeste misbruycken.

Ghebot.

In hooren tijden een hondert iaer lanck na Gods
gheboorte waren seer wepnich heplich daghen,
want de Apostelen en couste de Joden metten
ersten niet brenghen van Moyles wet, ende De apo
daerom moesten si veel dinghen toe laten, om stelē lie
die ghewoonte, want si van iongen iare Moy ten met
ses wet hadden ghehouden. Also begonsten si ten eer
eerst den sondach te eerē, om de verrisenille ons ste veel
liefs Heeren. Daer na hebbē de Bisschoppē toe dinghen
ghelaten datmen soude hieren Kerstdach ende toe.
onser vrouwen dach Assumptionis, Nativita
tis en Annunciationis. Daer na sijn ghecomen De ooz
der Apostelen feesten. Dit hebben de Bisschop spronck
pen altemael toe ghelaten, op dattet volck soude van de
comen ende hooren wat God doer hē seluen oft feesten.
sine hepligen gedaen heeft. Hier na sijn aenghe
nomen veel ander heplighē, als martelaers, con
fessoors ende ioncfrouwen. Dese heplighen en
plachmē niet te hierē, mer men plach daer alleē Dese
een gehuechuisse van te houden, en dat hietē me hepligē
morie martprum, daer schrijft sinte Augustijn en plach
dicmael af, en bi namen int. xxi. boec vā de Stadt mē niet
Gods en sijn quinquagenen, ende de heplighe te hierē.
Bisschop Paulinus, in dat leven van dat hint
Zello en den martelaer felice. Ende als daer
sulche ghedenkenisse was van eenē martelaer
als van sinte Steuen oft sinte Cypriaen oft vier
ghelijcken, so en plach men niet te vieren, maer
dat volck plach des morgheus ter Wissen te co
men, ende si communiceerden altemale die wil

Dat derde

den in de eere des martelaers, ende so plach die
Wilschop eenen Psalm oft een Capittel vanden
Euangelie te bedieden, daer hi van preecte, en
de daer toech hi wat in van dat leuen des mar-
laers, en so offerde een peghelick wat, voor be-
hoef der armen. En als dit gedaen was, so was
dat seest wt, gelijc als men nu doet, daer men een
Wille oft predicatie des morgens hondet vā sin-
te Senerus oft Crispinus, en men en plach niet
te bieren als men nu doet. Het waer hondertmael
beter dat men noch also dede, dat men niet lāger
en bierde, dan als de Wille en predicatie wt wa-
re. Nu meynen wi, dat wi de heplighen groote
eere aen doe, als wi haer bierē, al ist sake dat wi
al den na middach sitten en drincken ende en spe-
len, noch meynen wi dat wi de heplighen eeren,
want wi haer bieren. Dit ghelooue brengt die
Dupuel in onse herten, want hi en begheert an-
ders niet, dan dat wi alle daghe wilden bieren,
want hi weet wat quaet dat daer doer de heplie-
ghe dagen coemt. Dit wilt de heplige propheet
Esaie .i. Esaias wel doen hi claechde ende seide: **W** Sab-
bathen ende hoochtiden en wil ick niet lang her-
draghen, boos ende quaet sijn uwe berg aderin-
ghen, d'Kalende ende seeste haet mijn siele etc.
Men en mach heden de waerheyt niet segghen,
anders wilde ick segghen, dat die ghiericheyt
der Papen alle dese heplighe dagen bedencket,
op dattet volck soude comen offeren, ende si en
wiaghen daer niet na, oft dat volck dan voort

Ghebot.

aen droncken drinct oft speelt, alleen als si den offer crigen. En hier loopt volck mede toe tot simpelheyt, en die een viert en halt sint Anna, die ander sinte Rochus voor die pestilentie, die ander sinte Barbara oft sinte Erasmus, om rijc te worden ende vier ghelijcken. Dit werc drijft de dupuel altemael, ende die Priesters soudeut verbieden, maer dat en doen si niet, ouermidts de heplighe ghiericheyt, oft om haer ongeleertheyt, dat si niet badt en weten, maer die en sal haer niet ontschuldighen, want si sijn schuldich, te weten, wāt als de Propheet Malachias seyt: Godt sal sijn wet vanden Priesteren eysche. Ic weet seker dat daer menich man viert, die alleen niet en verdient met sijn vieren, maer hi sal redē geuen int oordeel Gods, dat hi gheuiert heeft, wāt hi sidt int bierhups, oft hi gaet tredē om dat kerchof, en wijs en hinderē hangherē na broot. Alsulche menschen vindtmen veel, die van hem seluen aennemen te vieren. Nu, die heplighe daghen die ons gheboden worden van Paulen ende van Bisschoppen, al ist dat wi daer niet toe verbonden en sijn, niet te min wi sullense houdē, op dat wi niemāt en schandaliseren, ter wt toe dat het openbaer worde, dat wi daer niet toe gedwonghen noch verbonden en sijn. En als ghi de predicatie ghehoort hebt, ist sake dat ghi dan wat hepmelics binneus hups doet, om uwē colt te verdienen, so suldi weten, dat ghi voor Godt gheen sonde en doet. Ende het is beter dat ghi

Dat derde

wat doet, dan dat ghi gaet treden op de merct oft buytē der poortē, Ende ist sake dat ghi hier ouer wordt gheschat vā uwen pastoer oft officiael, dat sult ghi dragen oft v ghewelt werde aen ghedaen om gods wille, wāt si mogen v armer maken in v goet, maer si en connen v van Godt met haer bannen niet verschepden.

Maerō men die martelarenerde.

De heplighe Bisschoppē die hebben daerom eerst die martelaers begonst te eeren, ende haer namē te beschriue, en memorie van haer te houden, om de veruolghinghe der Keysers, op dat de kersten souden wordē gheskerct in dat ghelouue, en op dat si niet veruaert en souden sijn voo die doot, want hadden de Bisschoppen niet op die martelaers ghepalt, so souden de Christenen en bisonder die daer noch cranck int ghelouue waren, ghemeput hebben, dattet niet waer en hadde gheweelt van dat eewighe leuen. Hierom op dat si so veel te cloecker souden gaen totter doot voo dat Christen gelouue, daerom worden der martelaren namen beschreuen, ende hierom wordt daer een memorie van ghehouden.

Almen niet en predict so en behoefte niet te bieren.

dat wi nu de heplighen bieren, dat is daerom in gheset, op dat wi souden comen ende hooren dat leuen ende de stantachticheyt des gheloufs, op dat wi mochten ontsleken worden voo haer exempel, tot die liefde Gods. Maer als ons der heplighen leuen niet en wordt vercondicht, oft als ons niet en wordt gheprediet, so waert oock veel beter dat wi de heplighen niet en bieren,

Ghebot.

want wi en moghen met ons bieren haer glozie niet grotter maken. En die heplighen die wi niet en bierē, die en bercorten wi haer gelooue niet, waerom willen wi dan veel bieren, alst den hepligē niet en batet oft en schadet, en alst godt ons niet geboden en heeft. Willen wi pinner bieren so sullen wi gaen en hooren d'woort gods, want daer sijn de heplighe dagen om ingeledt. Maer dat wel ingeledt is, dat wort misbruyct, als veel ander dingen, gelijk als Ghilden, die waren ingeset, si souden om liefde met malcanderen te houden, een eerlike maeltijt met malcanderen doen. En want die van een ambacht sijn, malcanderen dicwils behoeuen en verthoornen, so waelt ingheset, dat si ouermidts die weerschap, malcanderē souden versoenen, en de liefde tot malcanderen thoonen. En des Patroons gelooue en liefde tot godt, souden si also nauolgen ende malcanderen bercondigen, also hi Gods doetstappen na ghevolcht heeft. Nu eeren si haren patroon tot middach toe, ende dan onteeren si hem met droncken drincken en spelen en bechten, also seer, dat die heplich pinnermeer so onteert en wort als op dien dach. Mien raet waer dat si malcanderen des morgghens vergaderden, en haer dat woort lieten bercondigen, van die broederlike liefde, en hoe si malcanderen schuldich sijn te helpen, ende bi te staen, die rijcke den armen schamelē ghilde broeders ter eeren te helpen, en als de prekinge wt waer, so souden si een maeltijt wt vrientscap

Hoe wi
bieren
sullen.

Hoe mē
gulden
houden
soude.

Dat derde

pen niet malcanderen houdē, en daer soudemēt
int ghemepu berg hiffenisse bidden van dat ghe-
ne dat die eene den anderen in de ghilbe misdaē
hadde, en datter ouerloopt van colt en dranc dat
soudemē den armē geuē. En dan soude alle dinc
niet die een maeltijt doot sijn. Dese vieringe sou-
de sonder twyfel Gode en den Patroon wel aē-
genamer sijn, dan datmē nu hondt, en drinct vol
en dol acht daghen lanck, en laet al v werc staen
en gaet alleen op drincken en spelen ledich, ende
wijf ende kinderen hongheren na broot.

Van dat vierde ghebot hoe datment houden
sal na dat Euangelie. Capittel. iij.

Dat vierde gebot is, dat wi sullē eerē va-
der en moeder, dat is, wi sullē eerwaer-
dicheyt bewisen al onsen ouersten, Paus
Bisshop, Pastoer, Keyser en Coninc, Hertoge,
Graue, Borgemeester, Vader en moeder, dese
sijn wi altemael sculdich te eerē, niet na haer per-
sonen, mer haer officie die si bedienen, wāt onder
haer bescherminge leuē wi in meerder ruste.

Maer ghi moet weten, als si v wat ghebie-
den dat tegen Godt is, so en suldi haer niet hoo-
ren, wāt als Petrus seyt: Men moet Godt meer
ouderdanich wesen, dan de mensche, en als ons
lieue Heere seyt: Die sijn vader oft moeder lie-
uer heeft dan mi, die en is mi niet waerdich.

Van tol Mer als si v wat gebiedē dat Godt geboden
en schat heeft, so sijn ghūt schuldich te houdē. Mer als si
tinghe, v wat ghebedē dat Godt niet ghebodē en heeft,

Ghebot.

eñ dat hi oock niet verbodē en heeft, ghelijck tol,
schattinge, chijns eñ deser gelijcke, so suldy wete
dat ghi niet schuldich en sijt op een dootsonde dit
te houdē, niet te min sūte Pantwels die radet v
dat ghijt houdet, al ist sake dat ghijt niet schul- Ro. xiiij.
dich en sijt, ghi sult van dijn recht treden, op dat
ghi niemant en vertoornit, eñ eerē die digniteptē.
Want al is de persoon quaet, de dignitept is Wā we
reitlike
digni-
tept.
goet, want si kraft de onduecht, eñ also strijdtse
mede door dat Euāgelium, eñ wi leuē onder haer
bescherminge, sonder ouerual vā quade mēschē.
Al dus dede onse sieue Heere, doē hi dē tol betael
de. Eerst bewees hi, dat hi haer niet schuldich en Math.
xviij.
was eñ doē betaeloe hi den Kepsler. Also sullen
wi ooc wesen, dat wi haer niet schuldich en sijn.
Niet te min op dat daer geen turbatie oft twiſt
oft oploop om dijnē wil en worde, daer om sul-
dy doē dat ghi niet schuldich en sijt te doē, eñ ge-
uen den Kepsler, dat den Kepsler toe behoort, dat
is, dat hi van v begeert, oft daer hi v toe dwinct,
ten si dat hi v ghebiet dat tegen dat gebot Gods
is, want dan en suldy niemant hoozen. Maer an-
ders als ghi wordt ghedwonghen tot oorloghe,
tot tollē, tot chijns, tot schattinghe, dat sult ghi Mat. v.
altemale om Gods wille draghen, niet oft ghijt
schuldich waert, maer oft v ghevoelt werde aen
ghedaen, ende ghi sult Godt die wrake ghenen,
want dat sal Godt aenghenaem wesen, dat v so
wert ghenomen, also vele, ende beter, dan oft
ghijt willichlijcken den armen, om Gods wil

Dat vierde.

Ro. xij.

Of men
den tol
voorbi
mach
gaen son
der sou
de.

Wā ge
mepu
profijt.

Wā gee
stelijke
prelatē.

had gegeven, wat overlast en gewelt lieden om
gods wille is een groote ducht. En daerom seg
ghe ic v, dat ghi den keiser niet schuldich en sijn
op dat ghijt om Gods wille draghet, dat v op
wort gelept, ende niet oft ghijt schuldich waert,
want also Paulus seyt: ghi en sijn niemantē niet
schuldich, dan dat ghi malsander en lief sulc heb
ben. En daeromme als ghi quijt moecht comen
van scatinge oft tol, sonder eenigē twilt oft be
maninge so en doet ghi gheen sonde, ist dat sake
dat ghi v gelt houdt, wat onse lieve Heere was
al voor v den tol gegaen, en hi en betaelde van
hem seluen niet, maer doen si hem maetiden, doe
betaelde hi, niet want hi dat schuldich was, maer
op dat hi haer niet schandaliset en wilde, dat is,
hi en wilde haer gheen oorlake ghenen te kuenen.
Aldus moechdi sonder sonde v gelt inhouden, als
ghi dat af moecht wesen sonder eenighen twilt
en kuinge. Maer ist sake datmen wat make sal
daer ghi mede profijt al hebben wilt, als daer de
borghers eenen put graven in een strate oft die
gelijcken, so en moecht ghi v gelt niet houden, en
ander lieve so veel te meer wt geuen want dit
waer bedroch, ende al en wort ghi niet gemaent,
niet te min want ghi weet, dat ghi daer mede in
gerkent sijn, en want ghi den put mede gennet
wilt, so moet ghi daer mede toe geuen. Dit is vā
weersiken dignitepten cortelic gelept. Nu moecht
wi ooc geestelike prelatē onderdanich wesen, en
daer salmen in hare geboden doen, als ic geleert

Ghebot.

hebbe in deerste ghebot. Want ilt dat sake dat si ghebieiden en leeren, dat godt geboden heeft, so en salmen haer niet alleen hooren, ende onderdanich wesen, maer men salse ooc inder eerweerdicheyt hebben, want si arbeyden hoor onse siele, en si waken daer ooc voor, recht oft si daer ooc redē voor soudē geuen, en daerom schryft Paulus, dat die gene die een goet ouerle is, die is dobbel eere weerdich. Maer ilt sake, dat si wat gebiedē dat tegen t'ghebot Gods is, so en suldi haer niet hooren. In ander dinghen die godt de heere niet geboden oft verbodē en heeft, daer sult ghi haer in hooren, als goede raetgeuers, tot dat ghebodt gods te volbrengen, als ic v in deerste gebot geseyt hebbe. Ten derden moeten wi eeren vader en moeder, oft de ghene die ons voor vader ende moeder opgebracht hebbe, na onser ouders doot als ammen, peten, ootten, schoolmeesters etc. want dit sijn de gene die armoede met ons ghehadt hebben, doen wi souc waren, en dese leeren ons eerst dat wi godt bekennen, en si hebbēt ghe daen dat wi ghedoopt sijn. Hierom als wi sulcke ouders hebben, die ons totter duechden houden en stercken, die sijn wi alle eerweerdicheyt sculdich, so Paulus seyt Eph. vi. Maer ilt dat sake dat ons die ouders van godt willen trecken, so en behoeuen wi haer niet ghesoozsaem noch onderdanich te wesen. Want die sijn ouders lieuer heeft dā mi, seyt de Heere, die en is mi niet weerdich. En dit is ooc also te herstaen dā allen ouer

Wi sul
len ons
pastore
eeren.

He. xij.

Wader
en moe
der wat
tet in
heeft.

wat tijt
dat wi
ons ou
ders sul
lē eeren

Dat vierde

ken en prelatē, geestelic oft waerlick, die wt niet
en sullen hooren, als si wat ghebieden, en dat te
ghen onse salicheyt is.

Exempli gratia. Oft v vader wilde te cloo-
ster brengen, en dat hi uwe repnicheyt Godt wil
de offeren. Ghi moecht seggen. Vader ic en heb-
be geenen moet daer toe, het sal mi te swaer val-
len, ic wil eenen man hebbē. En ghi en sult uwe
vader daer niet in hoorē, is dat sake dat ghi weet
dat tegen v salicheyt is. En ilt sake dat v dijnē
ouders te clooster hebbē gebracht, doen ghi van
achte oft thien iarē out waert, en is dat sake dat
ghi uwe repnicheyt niet houden en moecht, als
ghi tot uwen iareu coemt, so en behoeft ghi daer
niet te bliuen, om dijn ouders geloeften, oft wat
syt v gebiedē, maer ghi moecht selue doer sē oft
ghi dat ooc hondē moecht, en ilt sake dat ghi wel
weet, dattet teghen v salicheyt is, so en behoet
ghi v ouders niet te hoorē, wāt als uwe vader v
wat ghebiet, dat tegen uwe salicheyt is, so en is
hi v vader niet, maer hi is v eyghen bederner, en
ghi en sult dan v vader en moeder niet meer ken-
nen, als onse Heere ooc dede, doen hi sprach; wie
is mijn vader oft mijn moeder, dan de ghene die
daer den wille mijns hemelschē vaders doet. Al
so en suldy ooc niemāt een vader oft moeder ken-
nen, dan die v radet den wille Gods te doen.
Ende als ghi alsulke ouders oft pastoors oft
meester hebbet die en sult ghi niet alleen eeren,
maer oock wt liefden dienen en te gemoete gā,

Ghebot.

ende wachten v dat ghi haer niet en verthoort, heb. xij
op dat si haer sochfuldicheyt, die si voor v hebbe
met genuechten mogen volbrengen, als Paulus
beschrijft in sijnder Epistelen.

Ende hier om seyt onse lieue Heere, en gebie mat. xv.
det dat wi ons ouders souden eeren, want si sijn
ons een oorlsake geweest, dat wi tot die kennisse
Gods ghecome sijn. Ende daerom sullen de kin-
dere daer toe sien, dat si haer ouders niet en ver-
toornen oft en onteeren; en als dat dan gheschiet
is, so sullen si altijt wederom verghiffenisse bid-
den van haer ouders.

Van twijfde ghebot, hoe datment houden sal
niet na Moses wet, maer na theplighe Eva-
gelie.

Dat. v. Capittel.

Dat twijfde ghebot is: Ghi en sult niemāt
doot slaen. Dit gebot was den Joden ge-
boden na de letter, dat si niemāt doot slaē
en souden, maer van ons wordet veel meer be-
gheert, wi en moete op niemant toornich wesen,
als Godt almachtich in sijn heplige Evangelie
sept. Daerom wordt de volcomenheyt der ghe-
boden van ons lieden gheepscht, want het was
den Joden gheboden, dat si lieden haer vrienden
souden lief hebben, ende het was haer toeghe-
laten, dat si haer hianden mochten haten.

Ons wort gheboden, dat wi onsen viant sul-
len lief hebben ende doen den ghenen goet
die ons quaet doet. Aldus walt den Joden Mat. v.

Dat vijfste

van Moyses verbodē, dat si niemāde doot slaen
en soudē. Maer ons wort van godt gebodē, dat
wi op niemāde thooznich en soudē werden. Als
dus is dat gebot des Euāgelij's vele volcomen-
der dan Moyses gebodē warē. En daerom alle
de ghene die Moyses ghebot houdt, die en vol-
brenghet noch dat gebot gods niet. Wāt Moyses
wet en maecte niemāde volcomē rechtuaerdich.
Maer al de gene die dat gebot des Euāgelij's
houdet, die houdt ooc dat gebot Moysi, en niet
contrarie. Wāt die niet tooznichen wordt, die en
slaet niet doot, die niet en begheert die en steelt
niet. En want wi nu altemale moetē volcomen
sijn, als ons lieue Heere int Euāgelio ons ghe-
bietet. Daerō en geeft hi ons Moyses gebodē niet
wt de oude wet, mer hi gebiedet ons nieuwe ge-
boden wt de wet des heyligen Euāgelium's, en
ghebidet ons dat wi niet thooznich en moghen
wordē. Hierom, alle die gene die daer meynē, dat
si dan dit ghebot volbracht hebben, als si niemāde
dootgheslaghen en hebben, die bedrieghen haer
seluen, want si hebben alleen Moyses wet vol-
bracht, en niet gods wet, en si sijn Moyses disci-
pulen, en niet Gods discipulen. En die daer om
niemanden doot en slaen, want dat haer verbo-
den is, en want si weder om steruen moeten, die
en sullen van godt gheenen loon hebben, want
si doen ende houden dat ghebot wt bedwang des
wets, op dat si niet weder om en worden ghesla-
ghen, ende want si gheerue hoor goede mannen

Mat. 5.

Ghebot.

gher eken waren. Dese eere ende dese bruyheyt,
dat si van dat recht niet en worden ghepinicht,
dat is haer loon, door dat gebot dat si ghehoude
hebben. Maer wilt ghi van loon hebben van moyles
Godt, so moet ghi houdē, dat ghi vā des rechts wet
haluen wel hadt moghen ouertreden, dat is, ghi was een
en moet niet toornich wordē, want thoornicheyt bedwac
en was in die wet niet verboden, ende daer en
wort niemant ghepinicht van dat rechte. Ende
als ghi van dat ghebot Moyli houdet, dat is,
dat hi niet doot en slaet, dat doet ghi van nootsla
ken, want ghi moet weder sternē, ende dat recht
dwinct v daer toe. Maer is dat sake dat ghi niet
thoornich en wert, dat en doet ghi niet wt be
dwanck des wets oft des rechts, want dat recht
oft die wet en verbieden thoornicheyt noch gram
schap niet, maer ghi doet dat om gods wille, en
de want v godt gheboden heeft in sijn heplighe
Euangelium. Hier tot merct ghi wel dat Moy
ses wet een onvolcomē wet was, wāt si en mocht
te niemant volcomelick rechtuaerdich maken,
want si verboden alleen wtwendighe ende gro
ue sonden, als dootslaen, skelen, ende valsche
ghetuychenisse gheuen et ce. Ende hier was een
tijtliche pine ende pene op geset, daer si doer
worden ghedwonghen tot de wet, want si wor
den vanden menschen gheskeenicht, oft Godt
die liette versinken. Ende aldus wordet Moy
ses wet wt bedanck en ancxr ghehouden. Maer
ons wet die wi hebben, die is na den gheest en si

Dat byfste

berbiet ons sonden des herten, als toornicheyt,
als begheerlicheyt etc. En dese ghebode en sullen
wi niet houden wt bedwäck, als die Jode haer
ghebode hieldē, mer wt liefde tot godt. Want
dat heel Enāgelium en is anders niet dan een
hrolijcke bootscap, dat wi nu verlost zijn vā dat
wi nu kinderen Gods sijn, en hierom sullen wi
onsen vader wt liefden dienen, ende sijn ghe-
boden wt liefden houdē. Ende op dat wi alle on-
se dinghen wt liefden souden doen, daerom en
wil Godt anders gheen gheboden gheuen, dan
alleene vā die liefde. En godt en wil niet hebben
dat wi hem sullen breefen als ons heere, maer
dat wi hem lief sullen hebben als onse vader.

Hierom die alleen wt ancxte ende wt breefen
die gheboden Gods houdet, die en is Gods kind
niet, maer hi is Gods knecht ende hi is Moyses
discipel. Ende allulcken menschen en rompen
nimmermeer dat ghebot Gods volbrenghen, al-
ist dat hēt van buyten schijnt te onderhouden.
Want alle die ghene die dat ghebot Gods wt
anxte houdet, om dat gheboden is, die wilde wel
dattet niet gheboden en waer, oft dat Godt niet
en waer, oft dat sijn rechtuaerdicheyt oft sijn pe-
ne niet en ware. En als hi dat wil, so is hi niet
sijnder hertē tegen godt, al ist sake dat hi vā buy-
ten schijnt dat gebot gods te houden

Maer die godt lief heeft, die houdet sijn ghe-
boden willichlic, en al en waert hem niet ghebo-
den, hi soudet allijcke wel houdē, ende alle dinge

Ghebot.

dunct hē licht en genuechlic te welen. En hi ver-
blidet hem, als hi om den wille Gods ofte om
die eere gods draghen mach.

Alsulche mēsche, die sulcken liefde tot godt
heeft, die volbrēgt alleē die geboden gods doer
sijn liefde, want wat wt ancx t gheschiet, dat is
onvolcomen, en wat wt liefden geschiet, dat is
volcomen, wāt die volcomēhept des wets, is die
liefde. Hierom, die dā alleē godt dient wt vreesse,
die wacht hē dat hi niemāt doot en slaet. Maer
die god wt liefde dient, die doet veel meer, wāt
hi wacht hem, dat hi niet toornich en wert. En
hi en begheert niemāt te beletten oft besletten,
oft te bedriegē, oft te bedragē, oft te lahē, oft hē
in sijn ware te misprisen, oft hē in sijn voorspoet
te beuidē, oft hi en arbept daer niet om, dat hi eē
ander verdrucken mach, want hi heeft alle men-
schen so lief, als hem seluen, ende dit leert hem
die liefde Gods almachtich, die in hem is, ende
die leert hem dat hi sulcke dinghen niet doen
en sal. Want het sijn altemale dootslagers boez-
Godt, die daer metten handen gheschieden, oft
metten herten, oft metten tonghen, Want die
sinen broeder hatet, die is een dootslagher, seyt
Johannes de Apostel, Ende dit gebot is teghē
die liefde ons enen kercken mensches, ghelijc als
dat vierde ghebot doch was, maer die drie eer-
ste gheboden sijn teghen die liefde Gods, ende geboden
si gaen Godt aen, Ende die ander seuen ghebo-
den gaen die liefde ons broeders aen, Aldus de liefde

Rom. iij

i. Joā. iij

Alle die

sijn om

de liefde

Dat sefte

Ro. xiiij.
Gala. v

ſijn alle die ghebodē, ons geboden, om dat wi die
lieſde Gods en onſer broederē ſoudē houdē. En
die daer Godt ende ſijn broeders lief heeft, die
heeft die ghebodē al volbracht, want de gebodē
en leeren anders niet, en ſi en begheeren anders
niet dan lieſde teghen Godt, ende teghen onſer
eyen naeſten.

Van het ſefte ghebot, hoe dat ment houden
moet na dat Euangelie.

Capittel. vi.

wi con-
nen ons
epghen
goet
wel ſte-
len

Dat ſefte ghebot. Ghi en ſult niet ſtelen.
Dit gebot is ooc een, dat die lieſde onſer
broederē aen gaet. Moſes diſcipel, dat
is de wt bedwanch die ghebodē han buytē hou-
det, die meynst dat hi dit ghebot volbringt als hi
niemanden ſijn goet en ſteekt oft en ontneemt.
Maer een diſcipel des Euangelij, dat is, die de
ghebodē Gods wt lieſde houdet, die wacht hem
dat hi ſijn eyghē goet niet en ſteekt. Een menſche
mach ſijn eyghē goet godt wel ſtelen, dat doet
hi als hijt godt ontrect, en dē armē na ſijn macht
niet en cleedet, oft en ſpijst, oft als hi ſijn eyghen
goet onnuttelijcken verteert met coſtelijcke clee-
deren, met coſtelijcke tynmeragien, met lecker-
lick te eten ende te drincken. Hier ſal een men-
ſche ſo wel reden hoor moeten geuen, als oft hi
den armen hadde gheſtolen. Wāt die rijke man
werdt verdoemt, niet dat hi ander lieden goet
hadde, maer want hi ſijn eyghen goet verbraste
en vercleede met ſijde ende purpur, en hi en gat

Gebot.

den armen niet. Hieromme mach een pegheltick
toefien, hoe dat hi sijn goet verteert, want een
rijck man en is anders niet dan een schaffenaar
ende een dispensateur van sijn goet, ende onse
Heere Godt heuet hem ghegheuen, dat hi daer
den armen mede vertroostē sal. En Godt heeft
ons verboden, dat wi niet sochfuldich en sullen
wesen voor cost oft cleederen oft voor den dach
die morgen comen sal, Ende hi heeft sijn discipe
len verboden, dat si gheen twee rocken en soudē
hebben, Ende sinte Jan Baptist leerde den Jo
den, wilden si salich wesen, so souden si, die twee
rocken haddē, den eenen den armē ghenen, Dit
is altemale te verstaen vā oueruloedichept, dat
is, wi en sullen niet meer begeeren, dan ons tot
onse nootdriftichept vā woode is, want wat wy
daer en bouen hebben, dat coemt den armen toe,
ende wy sullen daer reden voor gheuen, niet an
ders dan oft wijt den armen hadden ghekolē.
Want die niet en betaelt dat hi schuldich is, die
doet so groote sonde, als die daer neemt dat hem
niet toe en comt. Hier om sal een man altijt met
ancxt tpmmeren oft ander oncost doe, want dat
sijn vergankelike dinghen, die alleu wat hoo
uerdijē gheschien, ende ghi mochtet den armen
daer mede ghespijkt hebbē, v bleesch ende bloet.
Want wij sijn altemale broeders, ende dat tijt
lick goet heeft God so wel inder werelt gheghe
uen om den armen als om den rijcken, want die
arme moetē so wel eten ende leyē, als die rijcke.

Luc. iij.

Niemāt
en mach
sonder
sonde co
stelick
timme
ren.

Dat selke

Wā Ca-
noniken
ende der
heeren
honen.

Wan on-
colt te
doen.

Dit gebot van niet te skeie oft te roouē, wert he-
den vā wepnich mensche ghehoudē, en allēcken
wel, wi meynē dat wijt altemael houdē. Mer si
leggen weder: Ick en me me niet meer dan mijne
nooddrifticheyt vā mijn goet. Dese nooddrifti-
heyt reket ghi heden so groot en so wijdt, dat
ghij altemael behoeft, dat ghi hebt, en hier be-
hoefst men wel een reformacie in allen menschen
geestelic en weerlic. Exempla gratia, Een ghees-
telic Heere, als een Canonick oft Pastoer, die
daer heeft hondert goudē gulden des iaers, als
men hier af vermaent, so leggen si weder: Ick en
hebbe niet meer dan mijn nooddrift, en onder de-
se nooddrift rekenen si mede, alle die honden die
si hoeden moetē, alle die valcken, alle die paerde
alle die knechten en maechden, en dit heeten si al
nooddrift, ende dese nooddrift makē si so groot,
dat se de hupslieden niet betalen en moghen. Als
dus ist oock in weereltliche heeren honden, en
de in andere rijcke lieden hupslen, die so veel op
eenen dach verteeren, daer si thien arme lieden
mede ghespijst mochten hebben, en dit is alterma-
le dieuerijē voor Godt, want si onttreken oft
onthoudent den armen, dat den armen toe be-
hoorde. Ick late nu ter siden staen die breefelic-
ke en onghenadighe schattinghen, daer de Heer-
ren de arme ghemepnē mede belasten en ouer-
uallen, ende die Rechters, officialen ende De-
kenen dat ghemepnē volc mede schatten en seker-
ren, Dit en wordt heden des daechs voor ghe-

Ghebot.

sonde gherekent, want het is wt de ghewoonte
een recht ghe worden. Ende als si aldus den ar- **Wā rech**
men ende weduwen ende die ghemepte ouer- **ters,**
uallen, so meuen si noch dat si dit ghebot hou-
den, na den mael dattet niemant en volbringet,
dan die sijn eyghen goet sober lijck ende na sijn
noodduft ghebruycket, ende dat met danbaer-
heyt, wat tter hem Godt ghegeuen heeft, en die
daer na sijn macht den armen laest, ende die alle
menschen so goet gunt als hem seluen, en wat
hi mach ontberren oft hem mach onttreckē, dat
hi dat den armen mede deple, dese ist die dit ghe-
bot volbringt. Ende ten is niet genoech dat ghe-
dit altemael houdt, dat ghi niemant sijn goet en
neemt, maer ghi en moecht oock niet begheeren
eens anders mans goet, ende daerom wordt dat
thiende onder dit selke ghebot besloten, want die
dat selke ghebot volcomelic houdt, die houdt ooc
dat thiende, ende de ghene die dat thiende houdt
die houdt dat selke.

So vindtmen veel menschen die daer seggē:
Ick hebbe kinderē, ick moet wel begheeren ende **De kin-**
vergaderen, ende ick en mach niet om Gods **derē sou-**
wille gheuen, ick moet voor mijn kinderen hou- **den een**
den. Ick segghe wederom: Laet u kinderen een **ambacht**
ambacht leeren, daer si den cost mede verdie- **leeren.**
nen, want dat is dat heylichste dinck dat inder
weerelt is, Want sinte Pauwels die vermetet
hem, dat hi niet sinen handen den cost verdient
heeft, Ende ick wilde dat daer niemant en wa-

Dat seuenste

re hi en leerde den ambacht, al wat hi oock noch
so rijk, om saken wille, daer ic int laeste van dat
eerste boeck af ghelept heb.

Van dat sevende ghebot, en hoe dat men
houden moet, niet na Moyses wet,
maer na dat Euangelium.

Capittel. vij.

Dat sevende ghebot is. Ghy en sult niet
oncuysch wesen. Doer dit ghebot wort
alle oncuyscheit verboden, van alle ma-
nieren. Het si met persoonen die inden echten Staat
sijn, oft die vry sijn. Alle oncuyscheit is vā Godt
verboden, maer de Joden die Moyses wet had-
den, meynden als si metten wercken niet en had-
den gesondicht, dat si niet quade begheerten en
ghedachten niet en mildeden noch en sondighden,
ende also langhe als si metten wercken niet ouer-
ghetreden en hadden, so lange meynden si dat si
dit ghebot volbrachten. Nu vindtmen dier ghe-
lijcke veel kersten menschen die dit selfde ooc mey-
nenden, ende dit en sijn Gods discipelen niet, ende si
houden dat ghebot des Euangelij niet, maer si
sijn Moyses discipelen, ende si houden Moyses
gheloven, dat is, si houden alleen, dat si metten
wercken niet en sondighden. Dese menschen be-
drieghen hem seluen, want wi en sijn niet alleen
verbonden tot Moyses wet, maer oock tot die
wet des Euangelij, dat is, wi en moeten niet
alleen metten wercken niet sondighden, maer wi
en moeten oock met ten wille oft metter herten

Ghebot.

oft metter begheerten niet sondigen, Want ons lieue Heere seyt int Euangelie. Het was den Joden gheboden, dat si niet in oncupshept en soude leuen. Ic segge u, dat alle de ghene die een vrouwe aensiet om te sondighen, die heeft in sijn herte al oncupshept volbracht. Daerom wordē ons onder dit ghebot verboden alle manierē die tot wellust des bleschs draghen, als tasten, kallen, hooren, singhen, dencken, ende aensien dinghen die tot oncupshept draghen. Ende daerom doen si altemale teghen dit ghebot, die daer raet oft daet toe geuen, die daer eenighe oorlake toe sijn oft die brieuen om sulcke dinghen schrijuen oft boetschappen doet, oft die haer hups daer toe leenen oft verhueren, oft diet in haer hups laten geschien, ende bisonder sondighen die daer vā alsulcke dinghen kallen, daer kinderen bi sijn, want hier worden si doer verdouen, ende si leeren quaet dat si niet en wilten. Ende wee den ghenen die de kinderen alsulcke dinghen leert, oft die haer tot sonden brengt. Item teghen dit ghebot doen si, die wtwendichept van cleederen bedichten ende maken, die een oorlake sijn der sonden. Ende om dit ghebot te houden ende te volbreughen, behoeuen wi sonderlinghe de gratie Gods almachtich, want het is bouen der nature. Nochtans niet te min ghi sult weten, dat alle becooringhe gheen doot sunde en is, want de becooringe is in hem seluē goet, want si geeft ons een oorlake, dat wi striden ende ghecroont

Matth.
xv.

Alle
wellust
des blee
sches is
ons in
dit ghe
bot ver
boden.

Tot rey
nichept
behoeft
men die
gratie
Gods.

Dat senenste

Van die
gene die
haer sel-
uen beco-
zen.

Hoe een
mensche
becorin-
ghe sal
weder-
staen.

werden, maer veel menschen claghen, dat haer die becooringhe te swaer is, ende si becoore haer seluen, dat is, si gheuen haer seluen een oorlake tot die becooringhe, oft doer oueruloedicheyt van eten ende drincken, oft doer taltten, oft want si haer voghen niet en bewaren ende deser ghe-
ltliche. Dese menschen en schouwen de oorlake niet, ende als haer die ghedachten aencomen, so en weeren si haer niet, maer si hebben daer ghe-
auechte in, ende si walgē daer mede in haer yre-
te. Dese menschen becoore haer seluen, als sinte Jacob schrijft in sijn Epistel int eerste Capitel. Daerom, die dit ghebot wil houden, die sal hem seluē Gode beuelen, ende schouwen alle de oorlakken waer hi cau ende mach, ende als hem de becooringhe aen coemt, so sal hi hem keere tot sijn ghebedt, oft hi sal van die stede gaen, ende nemen wat booz te doen. Aldus mach een mensche doer die gratie Godes die becooringe verwin-
nen. Ende hi sal Godt sinen ghenadighen Waer-
der altijt sijn cranchept claghen ende biechten, ende belijden altijt sijn ghenegenthept totte qua-
de. Ende als men dese affectie aldus Gode biecht-
ter met een balt ghe looue, so wil hi onser ontfer-
men ende ghenadich sijn. Ende dese ghedachten en sijn altijt niet alijcke groote sonde, maer hoe dat een mensche daer meer oorlake toe gheghe-
uen heeft, met eten oft met drincke, taltten, hoor-
ren ende met spreken etc. ende hoe dat de men-
sche daer meer ghenuechten in heeft, hoe dat de

Ghebot.

sonde grooter is. Daerom, die teghen hare wille ouerualen worden, als ioncfrouwen die ghewelt lijden, is dat sake dat haer herte ende wille niet en sondicht, so en can dat vleesch oock niet gesondighen, en alulcke ioncfrouwen verlielen haer maechdelicke repuithept voor de weerelt, maer niet voor Godt, want voor Godt en can dat vleesche niet ghesondighen, dat herte en den wille moet eerst gesondicht hebbe, daerom is alle sonde int herte en inden wille ghelegen, en in de genuechte die wt den wille coemt, en dese genuechte en de sonde mach so wel geschieden onder de gehoude liebdē, als in ander verboden onrupshept, daerom moet een pegelic wel toefien, gelijk als een man wel droncken drinckē mach in sinen epgghenen wijn, also mach een man wel dootsonde doen inde houwelicke staet. En al ist dat sake dattet groote conste is den maechdelicken staet te houden onbesmet, het is ymmer so groote conste in den echten recht te leuen.

Van dat. viij. ghebot, ende hoe dat ment houden sal, niet na Moyses wet, maer na dat Euangelie.

Capittel. viij.

Dat achste ghebot is, Ghi en sult gheen naalich ghetuyghenisse ghenen. Dit ghebot en can niemant volbrenghen dan die Niemāt berept is ghelt, goet, vader, moeder, vrienden, en moet gheheel ende alle dat ghene dat in de weerelt is lieghen, lieuer te verlatē dan Godt, wāt ghi en moet om niemants wille, noch gheen goets wille lieghen.

Dat achste

Sap. i.

want als daer gheschreuen staet: De mont die daer liecht die doodt de siele.

Hierom, al wilt ghi alle dat goet dat inder werelt is te verdienē, en alle v vziendē rijk te makē ghi en moet niet liegen. Nu, die eenighe valsche getupchuisse geeft, die doet dubbelt quaet. Jude eersten dat hi lieget. Ten anderden, dat hi sinen euen Christen mensche ongelijk aendoet. En coltelic, dat suldi weten, dattet om geender ley sake wille en mach geschieden, want die de waerhept verlaect, die verlaect Godt, want Godt is de waerhept. En ghi sult liever steruen, dā dat ghi de waerhept verlaect, want sterft ghi voor de waerhept, so sterft ghi voor Godt. En als ich v gelept hebbe, die Godt bouen alle dat ghene dat inder werelt is niet lief en heeft die en can dit gebodt niet volbrenzē. Wāt verlaect ghi om gete wille de waerhept, so is dat ghelt v Godt, want ghi hebbet liever dan Godt. Verlaect ghi wt ancxt der doot de waerhept, so hebt ghi dit leue liever dan godt, en dier gelicken. Aldus siet ghi voor uwen oogen, dat niemant dit gebot gehou den en can, dan die godt bouen allen dingen lief heoben, en aldus ist ooc in allen geboden, als si niet en geschieden, wt liefden en wt eenen vrien wille, so en sijnse gode niet aenghenaem, en si en maken eenen mensche niet ootmoediger, oft niet sekerder van sijn salichept, maer si makē hem en hipocrijt en goetdunckelic, en si doen hem op sijn guede wercken betrouwen. Daer de liefde doet

Ghebot.

enen mensche alle dinc doen, en de mensche re- Die
kent sijn werck nergens voor, want de liefde en werckē
sept nymermeer, dat ghi genoegh gedaen hebt die niet
want de liefde en heeft geen mate oft geen voor wt lief-
schreuen wercken, maer wat si mach en verstaet de ghe-
dat gode aēgenaem is, dat doet si, en wat si niet schiē die
doen en can, dat is haer leedt, en si doetet met de maken
goeden wille, als sinte Egidius in sinen gulden ons hy-
woorden plach te seggen, vanden hepligen men poci-
schen, en hieromme ilt dat aldermeeste ghebot, tich.
dat wi Gode lief sullen hebben wt alle onse her-
ten, want die liefde brenget alle de gebodē gods
mede, en de liefde doet ons de geboden houden.

Van dat .ix. ghebot. Cap. ix.

Dat negende gebot wort besloten onder dat se-
uente ghebot, want die dat seuende houdt, die
houdt ooc dat neghende.

Van dat thiende ghebot. Cap. x.

Dat thiende ghebot wort besloten onder
dat seste ghebot. En niemant en can dat
seste gebot volbrengen, hi moet dat thien-
ste gebot eerst gehouden hebbē. Dit sijn de thie-
geboden, die ons godt ghegeuen heeft, op dat de
quade menschen souden hebben, daer si haer son-
den wt mochten bekennen, en op dat si doer dese
geboden haer misdaet mogen sien en verootmoe-
dicht worden. En op dat die goede mensche mo-
gen hebben een oorlake gode te dienen, en sinen
godliken wille te doen. Aldus worden de gebo-
den ongelijc gehoudē. Die somige houdense wt

Dat thienste

Wihou
den die
gebode
alleen
na die
letter.

bedwanen en anerte der pijnen. Dese mēschē men
nen dat si die gheboden houden, maer si houdēle
niet dan na der letteren, en si en crigē geen loon
van Godt, maer na de werelt. Wāt en skelen si
niet, so en behoeuen si niet te hangen, en si behou
den haer fame voor de werelt, wāt si wordē voor
goede lieden gherekent, dit is haer loon, en si en
sullen van Godt anders niet cringhen, als sinte
Pauwels schrijft totten Romeynen int. ij. capit.
En dit salmen verstaen van allen menschen, die
wt anert der pijnen die gheboden houden, ende
dient alleen daer om doen want het geboden is.
En dit is oock te verstaen van Monicken, van
Canonickē, van Nonnen. et c. die alleen wt anerte
der pijnē, si sijn eewelick oft tijtlic haer dinghen
houden. Dese menschen en sullen voor alle haer
werken van Godt gheen loon hebben, anders
niet dan dat si hier van de menschen ontfangen.
Want houdt een Monick wt bedwanck sijn sijn
tium, so is dat sijn loon dat hi geen penitencie en
behoeft te doen, Coemt een Canonic om sijn pe
sentie wille te hoor, dat ghelt dat hi ontfangt,
dat is sijn loon. Houdt een Nonne wt bedwanck
ende anert der pijnen haren reghel, dat is haer
loon dat si gheen penitēcie en behoeft te doen, en
datse van die menschen voor goet gherekent
wort. Dit suldy geloouen sonder argueren als
dat Euangelium: Want alle de ghene die daer
teghen segghen, die en verstaen dat Euangeli
um niet, noch sinte Pauwels Epistolen niet.

Ghebot.

Die somighe honden die gheboden hier om, wāt si gheboden Gods sijn, ende want si Godt niet vertoornen en willen. Si en doent niet wt ancxter pijnen, maer si en doornen Godt niet vertoornen. Dit mach staen, niet te min, men sal daer niet op rusten, want ten is maer een beghin van een kerlken ghelouue, daer men mede coemt tot die liefde Gods, als die propheet Elaias in sijn xvi. capittel seyt. Men moet vanden ancxte beghinnen, op dat men tot de liefde comen mach en als de propheet David seyt. Dat beghin des wijshepts, is die ancxte Gods.

Desen ancxte brenge die liefde mede, ende die liefde wāt metter tijt so sterck in des menschen herte, dat se den ancxte heel verdrift, als sinte Johannes seyt.

Ende dit sijn dan die derde mensche die Godt wt liefden dienen, ende die sijn gheboden wt liefden honden. Ende si hebben Godt so lief, dat si alle sijn gheboden allijcke wel souden houden al en waert haer niet gheboden, want si sijn berepdt om de liefde Gods, alle dinck te doen, te draghen, te lijden, armoede, cranchept, versmaet hept, ouerlast, onghelijck, ende ten laetsten den doot selue, als sinte Pawwels scrift totten Romeynen int. viij. capittel, ende alsulcken mensche is alleen een kint Gods ende een vrient Gods, hi si dan Nonick oft Lanonick, Nonne oft Waghijne, heere oft knecht, arm oft rijcke, edel oft onedel, hi si vrouwe oft man, hi si Worghemees

De beste menschen.

Dat thienste
ker oft borgher, Paus oft biscop, Priester oft
Clerck, hier en liet ons lieue Heere Jesus Christi
nus niet na, maer alleen die allsulcke liefde heeft
tot Godt alinachtich onsen Heere, dat is die
grootste bi Godt.

Wocht pemant segghen, Hoe sal ick dese lief
crighen, wat sal ick goets doen, dat ic die liefde
godts crighhe. Ghi en moecht niet gheene goede
wercken de liefde crighen, want die liefde moet
voor die wercken gaen, sullen die wercken Godt
aengenaem wesen. Wat sult ghy dan doe? Ghy
sult ouer dencken die weldaden Godts, dat hy v
sijn kint ende sijne erfghename ghemaect heeft,
eer ghy dat verdient haddet, eude, want ghy die
nu ghelooft, wt dien ghelooue suldy comen tot
die liefde Godts. Ende daerom hebbe ick v dat
eerste boeck ghescreuen, niet alleen van die ghe
boden Godts, maer oock mede van dat kersten
ghelooue. Ende daer hebbe ick v gheseyt dat ghi
sekerlijck gheloonen sult, dat ghi kinderen godts
sijt, ende als ghi dat ghelooft, dat ghelooue bien
ghet de liefde, en doet v die gebode houden. En
daer om wilde ick oock laetste van die gheboden
schriuen: Want ghi moet eerst gheloonen, ende
wt dat ghelooue lief hebben, ende dan wt groo
ter liefden arbeiden.

Ende want ick nu van allen gheboden en sta
tuten der menschen hebbe ghescreuen, cortelick
een peghelick na sijnen staet, so en is daer ghe
dinck daer een peghelick sijn leue beter na mach

Waerom
het eer
ste boec
van dat
ghelooue
houdt.

Ghebot.

regiere, dan na den regel die godt selue allē menschen ghegheuen heeft Math. int. vij. cap, doē hi sprac. Alle dat gheue dat ghi wilt datmē v doet, dat sult ghi een anderē doē, en doen hi sprac ende gheboot, dat wi alle menschen so lief soudē hebben, als ons seluen. Dit ghebot gaet allen menschen ghelijck aen Paus, Bisschop, Prieesters, Kepler, Coninck, Borgemeester, Borgher et c.

Een ge
bot
waer ge
noech.

En datmē nu anders gheen gheboden en had den, dit een ghebot waer al ghenoech, bi sonder boor die laetite seuen gheboden Gods. En als men dit ghebot hielde, so en behoefden gheen rechten, gheen Officialen, gheen pleypen, gheen oorloghen et c. Want, dit ghebot soude allen kerken menschen in brede honden, ende niemant en soude den anderen bedriegen oft onghelijck aendoen. En daerom wilde ic datmen dit ghebot onderhielde, en dat alle andere rechten te niet waren, niet Officialen, niet commissarien ende met Dekenen, want dese dingen sijn alleen bedacht, om brede hier tusschen dese menschen te maken en te houde, en om dattet volck niet twilken oft kjuen en soude. Nu waer dat sake datmen dit ghebot hielde, so en souden wi allen niet kjuen, mer wi souden malcanderen lief hebben. En als wi dan malcanderen lief hebben, so hadden wi die geboden Gods al volbracht, als sinte Pauwels septe totten Romeynen in sijn. xij. capittel, ende Godt selue. Want so en souden wi malcanderen niet belieghen, bedriegen, benijden oft dootslaen

Dat. x. Chebot.

oft niemanden sijn goet oft sijn huyfzouwe be-
gheren, want wi en wilden immer niet datment
ons dede.

Ind sijn daer veel andere dinghen, diemen in
die kercke houdt, ende al is dat sake datme daer
niet toe verbonden en is op een dootsonde, als
ick u gheseyt hebbe, niet te min si sijn van die
heylighe kercke wel ingheset, Belijc als die chre,
die heylighe daghen te vieren, aelmissen te ghe-
gheuen, ten Sacrament te gaen, ende de

ser ghelycken, diemen nu in de Chri-
stenheyt houdt.

Finis.

Tafel.

Hier na volcht die Tafel van dat andere deel van die Summe der godliker scriftueren.

Dat eerste Capittel. Gheen menschen en moghen ons gheboden gheuen, maer alleen ons raden.

Dat. ii. capittel. Van drierley gheboden.

Dat. iij. cap. Van die gheboden der menschen

Dat. iij. ca. Van die vryheyt des christē geloofs

Dat. v. capittel. Oftmen die gheboden der heyliger kercken wel ouertreden mach.

Dat. vi. capittel. Wetenscap van onser vryheyt is allen kercken menschen van noode.

Dat. vii. capittel. Van Moyles wet, ende hoe herre dat wi daer toe verbonden sijn.

Dat. viij. capittel. Niemand en moet meynen dat hy sonder die wet Moyles niet salich en mach worden.

Dat. ix. cappit. Hoe dat ghi Moyles wet houdē sult dat si v baten mach.

Dat. x. cappitel. Oft wi Moyles wet noch wel houden moghen.

Dat. xi. capit. Waerom dat wi noch veel dingē wt Moyles wet houden.

Dat. xij. cappit. Van die gheboden des heyligen Euangelij, daer wi toe verbonden sijn.

Die Tafel van dat anderde deel des boecs.

Dat. i. capittel. Van dat eerste ghebot.

Dat. ii. cappittel. Van dat anderde ghebot ende wat daer onder besluten is.

Tafel.

Dat. iij. capittel. Van dat derde ghebot, hoe dat
tet te herstaen is, en hoe datmeut houden sal

Dat. iij. capittel. Van dat vierde ghebot.

Dat. v. capittel. Van dat vijfde ghebot.

Dat. vi. capittel. Van dat sesste ghebot.

Dat. viij. capittel. Van dat seuende ghebot.

Dat. viij. capittel. Van dat achte ghebot.

Dat. ix. capittel. Dat neghende ghebot wert be-
floten onder dat seuende. et c.

Dat. x. capittel. Van dat thieuulke ghebot.

C. Salomon. iij. Regum. viij.

Laet ons herte volcomē sijn met Gode onser
Heere, op dat wy waendeen in sine ghesetten en
bewaren sine gheboden.